

EXAMENSARBETE

Våren 2011

Sektionen för Hälsa och Samhälle
Socionomprogrammet

Att tala om det otalbara

- En kvalitativ studie av yrkesverksammas syn på mötet med kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer.

Författare

Helena Smith

Handledare

Pernilla Franklin

Examinator

Frans Oddner

Abstract

Author: Helena Smith

Title: To speak of the unspeakable – a qualitative study of professionals' view on the meeting with women who have been subjected to rape in times of war.

Supervisor: Pernilla Franklin

Assessor: Frans Oddner

All around the world there are several armed conflicts, where rape is used as a weapon of war against the civilian population. Many take refuge from their countries of origin and may end up in Sweden, where they build a new life for themselves. What preparation is there to welcome these women and help them obtain a deeper sense of psychological well-being? The aim of this study was to reach an understanding of how professionals view the meeting between themselves and women who have been subjected to rape in times of armed conflict, as well as how the work with this group could be improved. The study had a qualitative approach and has been carried out with semi-structured interviews. The empirical material has subsequently been analyzed thematically. The theoretical viewpoints have been critical theory, and Nancy Fraser's thoughts on how needs are legitimized in a welfare state, as well as communication theory. The result shows that the question of rape was difficult to ask about and was asked when professionals knew, or had a strong suspicion that this had taken place. There was a conception among the professionals that several meetings are required to build up trust with the client before you can ask the question. The subject was viewed as taboo, and was the reason for the delicacy needed to handle the situation as well as why the women could have difficulties talking about it. One part that was viewed as having an influence on the meeting, had to do with cultural aspects, such as language and social norms, for example the willingness to talk about what happened. A second part was the possibility for help and support in the Swedish welfare system, which were viewed as lacking. The study implies that more resources are necessary to help these women; to prioritize this need, better co-operation between actors, more education, and in the long run change existing norms concerning rape and immigration.

Keywords: rape, war, women, social work

Innehållsförteckning

FÖRORD	4
1. INLEDNING	5
1.1 Problembakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Förförståelse	7
1.4 Centrala begrepp och definitioner	7
1.4.1 Våldtäkt	8
1.4.2 Krigssituation	8
1.4.3 Yrkesverksamma	8
1.4.4 Förkortningar	9
2. BAKGRUND	10
2.1 Feministisk kunskapsproduktion och våldtäktsparadigmet idag	10
2.2 Posttraumatiskt stresstillstånd	12
3. TIDIGARE FORSKNING	14
3.1 Perspektiv: möte med vården	14
3.2 Perspektiv: våldtäkt i krig	16
3.3 Perspektiv: erfarenhet av möten, behandling och motståndskraft	17
4. METOD OCH METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN	19
4.1 Metod	19
4.2 Analysmetod	20
4.3 Avgränsningar	21
4.4 Urval respondenter	22
4.5 Urval litteratur	23
4.6 Tillvägagångssätt	24
4.7 Forskningsetiska överväganden	26
5. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	28
5.1 Kritisk teori: den radikala fantasin	28
5.2 Kommunikationsteori	29
6. RESULTAT	32
6.1 Den svåra frågan	32
6.2 Förståelse kring våldtäkt och sexualitet	34
6.3 Möten	36
6.4 Svårigheter i mötet och i arbetet	38
6.5 Framtiden	39
7. DISKUSSION	41
7.1 Resultatdiskussion	41
7.1.1 Strukturell nivå	41
7.1.2 Individuell nivå	43
7.2 Metoddiskussion	46
7.3 Framtida forskning	47
REFERENSER	48
Bilagor	51
Bilaga 1	51
Bilaga 2	52
Bilaga 3	54
Bilaga 4	56

Förord

Jag vill tacka alla de organisationer och personer som lagt ner tid på att svara på mina mail, besvara mina telefonsamtal och som har kommit med bra tips och råd. Framförallt tack till de personer som har gått med på att delta i intervjuerna. Jag vill även passa på att tacka min handledare, Pernilla Franklin, för alla bra råd och allt stöd som hon givit under vägen. Privat vill jag tack min rumskompis, som har stått ut och varit ett ovärderligt bollplank i arbetet, samt min kursansvariga på etnologin i Lund; utan henne hade jag aldrig kommit på att skriva om detta ämne.

Tack!

1. Inledning

1.1 Problembakgrund

Våld är en återkommande del av samhället, på flera olika sätt och på flera olika platser. Detta innebär att vi kan se skillnader i uppfattningar om våld dels mellan olika delar av världen och dels historiskt i vårt eget land. Vad våld är och hur det definieras, varierar genom tid och rum och är ständigt föränderligt. Inte bara ur ett samhälleligt perspektiv, i vad man kategoriserar som våld, utan även innebörden av dessa handlingar. I perspektivet av mäns våld mot kvinnor så kom slutligen all misshandel i juridisk mening att betecknas som våld och förbjudas i Sverige först 1982 (Liliequist 2001). Ser man historiskt så är det även väldigt sent som våldtäkt uppmärksammas som ett könspolitiskt problem. Amerikanska feminister sätter fokus på frågan i slutet av 1960-talet genom att lyfta fram den sexuella liberaliseringens negativa konsekvenser för kvinnor. I Sverige kom debatten och analysen om ett könsmaktsperspektiv i frågan ett decennium senare med en stark organisering mot den föreliggande sexualbrottsutredningen. Brottsutredningar för våldtäkt la där för innan tyngden på kontexten kring brottet och en riktig våldtäkt sågs ofta som utförd av en okänd våldtäktsman med hjälp av överfall och en stor mängd våld, på en offentlig plats (Nilsson 2009). Nilsson (2009) alluderar till bland annat Simon Ekström och menar att visst våld vid samlag sågs som naturligt. Frågan för domstolen var att bedöma om mängden våld varit onödigt mycket. Det fanns i utredningsarbetet en könsseparerande moral för hur män och kvinnor förväntades bete sig, vilket ledde till tydliga stereotyper vad gällande vilka kvinnor som ansågs värda att skydda och vilka män som var värda att straffa (Ekström 2001). Idag kan vi fortfarande se dessa tendenser i våldtäktsmål, där det påverkar målet om kvinnan gjort motstånd, hur mycket, om hon druckit och om hon kände förövaren (Diesen & Diesen 2009).

På en global nivå har ämnet inte uppmärksammas i någon större omfattning. Inte förrän FN:s världskonferens i Wien 1993, som beslutade om en speciell rapportör i frågan, så knöts våld mot kvinnor explicit ihop med de mänskliga rättigheterna (Johnsson-Latham 2010). Det har de senaste tio åren förstärkts i större utsträckning, med en förankring i FN:s säkerhetsråds resolution 1325 som markerar att kvinnor och barn är de som riskerar att fara mest illa vid väpnade konflikter. Resolutionen vill understryka vikten av att kvinnor är delaktiga i alla nivåer i samhället och att ett jämställdhetsperspektiv måste tas i beaktande i fredsarbetet, men även samtliga parter därmed ökade skyldighet att skydda kvinnor och flickor mot sexualiserat våld (UN 2000). Det var efter kriget i forna Jugoslavien som det blev en skarp

syn på våldtäkt som en form av krigsförbrytelse. Det kom kraftiga fördömler av det inträffade och FN:s generalförsamling antog 1994 en resolution som talade för att förövarna skulle föras inför rätta för den internationella krigsdomstolen i Haag. Under den första krigsrättegången 2000 rubricerades dock inte detta som tortyr eller brott mot mänskliga rättigheter enligt gällande konventioner, utan gick under krigsbrott mot ”personal dignity”, personlig värdighet, i ett tilläggsprotokoll till Genèvekonventionen (Höglund 2001). Höglund rapporterar i sin avhandling, att även om berättelserna om våldtäkt under krigen i forna Jugoslavien var många, så var det ovanligt med en bestraffning av förövarna (ibid.).

Före detta Jugoslavien såväl som Rwanda, Sierra Leone och många fler konflikter bär vittne om den systematisering av våldtäkt och sexualiserat våld som utfördes mot civilbefolkningen. En sammanställning som UNIFEM (United Nations Development Fund for Women) har gjort kring internationell fakta och siffror om våld mot kvinnor anger att upp emot en halv miljon kvinnor blev utsatta för våldtäkt under folkmorden i Rwanda 1994 och upp till 60 000 i krigen i forna Jugoslavien (UNIFEM 2007). I dagsläget tas Kongo upp som ett exempel på detta, där en av få saker man är överens om är att det är omöjligt att säga exakt hur många flickor och kvinnor som blivit utsatta sen krigets början. UNFPA (The United Nations Population Fund) uppger att nästan 16 000 nya fall registrerats under 2008 (HRW 2009).

I slutet av 1900-talet pågick ett 40-tal beväpnade konflikter i världen (Rädda Barnen 1998). I dagsläget ökar antalet flyktingar som söker asyl i andra länder (UNHCR 2010) och majoriteten av flyktingar är kvinnor och barn (Rädda Barnen 1998). Samtidigt kan vi se att det år 2009 invandrade 102 280 människor till Sverige och 98 801 under 2010 (SCB 2011). Frågan måste då aktualiseras kring hur många människor utav de som kommer till Sverige både legalt och illegalt som har den här typen av problematik bakom sig. I våldtäktsfall kan vi ha flera perspektiv på det inträffade; straff- och rättsmässigt, vårdmässigt, som ett ekonomiskt problem eller ett demokratiskt sådant. Vi kan se det som en individuell avvikelse eller som en del av ett strukturellt problem. I fall med kvinnor som kommer hit från andra länder föreligger ytterligare aspekter och problemområden. I en sammanställning till regeringen, i fall som gäller våldsproblematik i relationer, beskriver Nationella rådet för kvinnofrid hur utländska kvinnor kan ha det svårare på grund av den sociala situationen omkring sig. Faktorer som kunskaper i språket och bristande anknytning och delaktighet i samhället både socialt och på arbetsmarknaden anges som försvårande för kvinnan att söka hjälp (NRK 2003).

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att få en förståelse för hur yrkesverksamma ser på mötet och arbetet med kvinnor utsatta för våldtäkt i krigssituationer. Syftet är även att se hur respondenterna anser att detta arbete skulle kunna förbättras.

För att kunna uppfylla syftet har jag arbetat efter ett antal frågeställningar under studiens gång. Dessa har även fungerat som en specificering och djupdykning i syftet. Frågeställningarna har varit:

Hur vanlig är problematiken och ställer man frågan om övergrepp?

Vilka svårigheter kan det finnas i mötet?

Vilken förståelse skapas kring kategorierna våldtäkt och sexualitet?

Vilket stöd eller uppmärksamhet från samhället upplever de yrkesverksamma att det finns?

1.3 Förförståelse

Kunskap är subjektiv och situerad i förhållande till erfarenheter, ställningstaganden och världssyn hos forskaren, vilket är en kritik som har vänts mot kvalitativ forskning (Bryman 2011). Likaså färgas med största sannolikhet mina perspektiv i denna uppsats av min historia och mina tankar om världen. Strävan efter en objektiv syn på materialet ska alltid finnas, men jag anser att en forskare aldrig helt kan garantera detta eller frånga den förförståelse som finns hos oss. Det viktigaste är att det finns en medvetenhet om vilken förförståelse som kan finnas hos forskaren. Det finns flera generella aspekter som kan spela in; kön, ålder, klasstillhörighet och etnicitet är några. Specifikt i detta ämne så har jag en konstruktivistisk världssyn och har tidigare läst om dessa frågor utifrån ett genusperspektiv.

1.4 Centrala begrepp och definitioner

Nedan följer ett par begrepp som är centrala i läsandet utav den här uppsatsen och utgår ifrån vad jag lägger för mening i dem i förhållande till studien. Detta görs för att förtydliga vad jag

avser med olika ord, vilket värde som läggs i dem, och för att undvika missförstånd baserade på subjektiva uppfattningar kring begreppen.

1.4.1 Våldtäkt

Våldtäkt nämns omväxlande i litteraturen som sexuellt våld, könsbaserat våld eller en form av tortyr. I dessa begrepp ingår även olika former av övergrepp, och våldtäkten i sig kan ha utförts på flera olika sätt, vaginalt, analt eller oralt, med flera olika förövare och med eller utan instrument. I samband med våldtäkten har även oftast, vad som framkommit i litteraturen, andra brott förekommit samt olika former av fysiskt våld. Det blir därför en komplex bild som framträder, och som gör det svårt att tala enbart om våldtäkten och traumat efter denna. I den här uppsatsen kommer våldtäkt användas som ett övergripande begrepp för alla dessa sexuella handlingar, dels för att underlätta läsandet och dels för att jag har funnit att respondenterna även talar i denna breda kontext.

1.4.2 Krigssituation

Krigssituation kommer, på ett liknande sätt som med våldtäkt, användas i den här uppsatsen som en övergripande term. Krig definieras som användandet av militärt våld för att nå politiska mål. Detta kan ske både mellan olika länder och inom landets gränser (NE 2011-05-15). Till detta kommer konflikter och väpnade konflikter som kan medföra våld gentemot befolkningen. Därför har jag använt begreppet krigssituation för att täcka in alla former av storskaligt våld, vilket även kan läsas som ”krigsliknande situationer”. Begreppet krig har använts på samma basis som begreppet krigssituation. I realiteten handlar övergreppen även om tiden och händelser som blir en följd av konflikten; i flyktingläger eller på flykt till ett annat land. Denna tid är inkluderad i begreppet, då den är en följd av kriget.

1.4.3 Yrkesverksamma

Yrkesverksamma som möter kvinnor som utsatts för våldtäkt i krigssituationer är urvalsgruppen som mitt arbete utgår ifrån. Jag har avgränsat mig till yrkesverksamma som har

koppling till socialt arbete och som i sitt arbete har möjlighet till kvalificerat samtal med dessa kvinnor.

1.4.4 Förkortningar

FN – Förenta Nationerna; även UN – United Nations

HRW – Human rights watch

INGO – International non-governmental organizations

IRCT – International Rehabilitation Council for Torture Victims

NCK – Nationellt centrum för kvinnofrid

NGO – Non-governmental organizations

NRK- Nationella rådet för kvinnofrid

PTSD – posttraumatiskt stresstillstånd

UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees

UNFPA – United Nations Population Fund

UNIFEM –United Nations Development Fund for Women; numera UN Women

WHO – World Health Organization

2. Bakgrund

2.1 Feministisk kunskapsproduktion och våldtäktsparadigmet idag

Våldtäkt har tydligt blivit en feministisk fråga och forskning om våldtäkt har många gånger feministiska förtecken. Kate Millett introducerade begreppet patriarkat för att sätta ett namn på det system av maktrelationer mellan könen, där sex är en del av de kategorier som ligger till grund för detta (Millett 1971). Susan Brownmiller (1975) menar att våldtäkt kan ses som det främsta vapnet mannen har emot kvinnan för att visa sin överlägsenhet gentemot henne, där dess funktion i längden är att skapa ett tillstånd av rädsla för alla kvinnor. I det fall det blir rättssak så blir frågan om samtycke en avgörande faktor, där offrets motstånd tycks bevisa att samtycke inte fanns (Andersson 2001; Diesen & Diesen 2009). Feministiska skribenten Catharine MacKinnon menar att det för kvinnor finns ett ”presumerat samtycke” till samlag i ett patriarkalt samhälle. Detta ger grunden för varför ett tydligt motstånd ges så stor betydelse, där den manliga rättssäkerheten ställs mot den kvinnliga. (MacKinnon 1989). I krigssituationer är det istället tvånget som skapar mening åt våldtäkten och det ses som självklart att den äger rum mot offrets vilja (Höglund 2001). Upprättelse för offren verkar det dock ont om.

Från och med Första världskriget började en ny form av krigsföring och en medveten strategi bakom användandet av propaganda som vapen. I denna form av krigsföring vägde den emotionella opinionsbildaren om våldtäkter på landets kvinnor och barn tungt. Under Första världskriget blev ”The Rape of the Hun” ett talesätt och våldtäkt karaktäriserades som ett typiskt tyskt brott. Under Andra världskriget fortsatte massvåldtäkter som en del av invasionerna från Hitlers arméer och i Kina blev ”Rape of Nanking” den allmänna benämningen på de japanska styrkornas övertagande av staden och de våldsbrott som därefter följde. När propagandasyftet med våldtäkt väl hade tjänat sitt syfte var det inte aktuellt att tala om de brott som begåtts mot kvinnor under kriget. Berättelser om våldtäkt under Första världskriget misskrediterades och förnekades och exempelvis under den internationella tribunal som skulle döma ansvariga för ”Rape of Nanking”, International Military Tribunal for the Far East, kallades inga våldtagna kvinnor att vittna om sina upplevelser (Brownmiller 1975).

Våldtäkt som ett vapen i krig har alltid varit en del av krigsföringen och fortsätter att förkomma trots lagar och förbud mot det (Brownmiller 1975). Frågan man kan ställa sig är

vilken funktion våldtäkten har i krig och dess förhållande till könsmaktstrukturer i fredstid. Anna T. Höglund urskiljer fyra stycken sådana funktioner i sin avhandling *Krig och kön*, där våldtäkten som en funktion kan vara att sända en signal till andra män. Syftet är att, som utförare av våldtäkten, visa sin manlighet, och i sin tur bevisa motståndarsidans män som misslyckade i sin roll som beskyddare (Höglund 2001). Brownmiller (1975) argumenterar längs samma linje och påvisar att brottet våldtäkt länge varit sammankopplat till tanken om kvinnan som en ägodel till mannen, där ett brott mot hennes kropp i första hand var ett brott mot mannens äganderätt till henne. Därför är det heller inte konstigt att kvinnors kroppar ses som en belöning i krigssituationer. Brownmiller beskriver relationen däremellan på följande sätt:

Defense of women has long been a hallmark of masculine pride, as possession of women has been a hallmark of masculine success. Rape by a conquering soldier destroys all remaining illusion of power and property for men of the defeated side. The body of a raped woman becomes a ceremonial battlefield, a parade ground for the victor's trooping of the colors. The act that is played out upon her is a message passed between men – vivid proof of victory for one and loss and defeat for the other.
– Brownmiller 1975, s. 38

Sett ur detta perspektiv blir våldtäkten det yttersta beviset för manlighet. Militären är en plats som domineras av en maskulin norm, där kvinnlighet förpassas ut i periferin av den manliga gemenskap som byggs upp. Brownmiller skriver att det blir en naturlig del av alla särskiljande grupperingar att de uppfylls av dessa starka maskulina normer och att man använder den makt som militären för med sig mot kvinnor. Inte för att de tillhör fienden i kriget, utan just för att de är kvinnor (Brownmiller 1975). Brownmillers retorik har likhet med Höglunds (2001) avhandling, som behandlar den moraliska bedömningen av militärt våld, där hon påvisar att det moraliska agerandet ofta har en tydlig koppling till könskonstituerande normer. Kvinnor som har blivit våldtagna i krig reagerar med skam och vägrar prata om det som har hänt för att, till exempel, inte familjen ska vanäras. Samtidigt skriver Höglund om en soldat i kriget i forna Jugoslavien, som kände skuld för vad han gjort men inte kunde visa detta, eller vägra göra om det, för sina kamrater (Höglund 2001). Våld är fördelat till mannen genom de normer som finns i samhället och kvinnor blir ofta försvarslösa vid ett angrepp då försvar däremot inte ligger i de normer som konstituerar kvinnlighet (Millett 1971). Detta menar Höglund

(2001) har att göra med hur man socialiseras in i en grupp, kultur eller samhälle. *"Homosocialiteten bland männen"*, skriver hon, *"har uppenbarligen fått dem att lyda order, att inte vägra utföra övergreppen och att inte ta moraliskt ansvar"* (ibid. s. 242).

Ytterligare en funktion av våldtäkt i krig är att det kan bli ett medel för nedbrytning av det civila samhället. Våldtäkterna blir del av en medveten strategi för att bryta ner samhället, och kvinnor blir måltavlor tack vare sin roll som mödrar och därmed även som ansvariga för ett samhälles reproducering av ideal och kultur (Höglund 2001). En tredje funktion av krigsvåldtäkter är dess användning, som även Brownmiller (1975) tar upp, som propaganda. Höglund (2001) skriver dessutom att användandet utav våldtäkt som krigspropaganda skapar en misstro kring om övergreppen verkligen har inträffat. När kvinnorna som blivit utsatta inte kan eller våga vittna används detta som ytterligare ett argument för att våldtäkterna inte ägt rum och de ansvariga går obestrafade (ibid.). Till sist kan krigsvåldtäkter få funktionen som ett medel för etnisk rensning. Främst sedan kriget i forna Jugoslavien har man uppmärksammat denna form av användning av våldtäkt som ett led i folkmord. Höglund är dock kritisk till kopplingen och skriver att det främst var den etniska rensningen som fördömdes och inte brotten mot kvinnorna i sig. I dessa fall bygger även våldtäkterna på starka rashierarkiska tankar där den ena sidan kan "smutsas" ner genom samröre med fiendesidan (ibid.). På ett liknande sätt var logiken bakom våldtäkterna under andra världskriget en del av förintelsen utav "lägre stående raser" och framgången för deras egen "master race" för tyskarna och japanerna (Brownmiller 1975).

2.2 Posttraumatiskt stresstillstånd

Posttraumatiskt stresstillstånd, PTSD, efter engelskans posttraumatic stressdisorder, kan ses som en överlevares respons på en djupt traumatisk händelse. Hos flyktingar kan detta bli en diagnos att överväga (Lundin 1995). En beskrivning av diagnosen gjordes först i DSM-III-R (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) från 1987 och gjorde följande beskrivning (Lundin 1995 s. 47-48):

(A) Inklusionskriteriet – att den drabbade ska ha upplevt ett hot eller katastroftrauma individuellt eller kollektivt och störningens varaktighet är åtminstone en månad med symptom enligt B, C och D.

(B) Ständigt återupplevande (intrusion) av traumat på åtminstone ett av följande sätt:

- a. – återkommande och påträngande minnesbilder
- b. – återkommande mardrömmar om händelsen
- c. – individen kan plötsligt handla som eller känna det som om traumat återupprepades
- d. – uttalat obehag inför händelser, som symboliserar eller liknar någon aspekt av traumat

(C) Ständigt undvikande (avoidance) av stimuli, som associeras med traumat på minst tre sätt:

- a. – undvikande av tankar eller känslor, som associeras till traumat
- b. – undvikande av aktiviteter eller situationer, som uppväcker minnen av traumat
- c. – psykogen amnesi rörande detaljer av traumat
- d. – påtagligt minskat intresse för väsentliga aktiviteter
- e. – känsla av ointresse eller främlingskap inför andra
- f. – begränsade affekter
- g. – en känsla av att inte ha någon framtid

(D) Bestående tecken på överspändhet (förhöjd arousal), minst två av följande:

- a. – svårt att somna eller orolig sömn
- b. – irritabilitet eller vredesutbrott
- c. – koncentrationssvårigheter
- d. – spänd vaksamhet
- e. – överdriven reaktion vid oväntat yttre stimuli
- f. – fysiologiska reaktioner inför händelser, som symboliserar eller liknar någon aspekt av traumat.

Bustos (1995) skriver att man aldrig får glömma flyktingskapets och exilens betydelse för individen och den påverkan som sker psykologiskt och socialt. Problem som härrör från asylprocessen, separationen från hemlandet och släktingar och processer under den traumatiska situationen får inte undvikas, vilket Bustos ser som ett möjligt problem vid en allt för blind tilltro på PTSD som en heltäckande diagnos (Bustos 1995).

3. Tidigare forskning

Under detta kapitel presenteras tidigare forskning utifrån olika perspektiv som kan kopplas till ämnet för uppsatsen.

3.1 Perspektiv: möte med vården

Det ökade antalet utlandsfödda ställer idag nya krav på sjukvården och personalen som jobbar därinom, då man strävar efter en individualiserad sjukvård. Grunden till och behandling av fysisk så väl som psykisk ohälsa kan påverkas av kulturella uppfattningar (Hultsjö & Hjelm 2006; Beiser 2003). Vidare kan skillnader i språket leda till felaktiga bedömningar, vilket kan få allvarliga konsekvenser. Hultsjö och Hjelm (2006) fann i sin egen undersökning av tre akutenheter att den mest problematiska gruppen, vad gällde omvårdnad, var patienter som var asylsökande. Ett problemområde som var gemensamt för de olika enheterna var bristningar i kommunikationen, relaterade till kulturella beteenden. Detta kunde röra sig om en upplevd skillnad i intensitet i språket, men även svårigheter att motivera patienten att aktivt delta i behandlingen. Problematiken förvärrades genom att tillgången på tolkar ansågs som låg (ibid.). I mötet med vården har World health organization (WHO) definierat olika ledord som vårdpersonal ska förhålla sig till i mötet med en utsatt person; hälsa, värdighet, jämlikhet, självbestämmande, personlig integritet, information och sekretess. Som utsatt ska man ha rätt till ett bra bemötande och likvärdig vård oavsett vart man vänder sig (Öberg et al. 2010). Ett problem kan vara att man inte vet vart man ska vända sig med patienterna (Hultsjö & Hjelm 2006). Hultsjö och Hjelm skriver att i de fall patienten vidareremitteras och sedan återkommer till den ursprungliga instansen med samma problematik så tappar personalen förtroendet för andra instanser (ibid.). En möjlig samverkan kan vara svårt att få till stånd. I en översyn som Kunskapscenter för katastrofpsykiatri, vilket är inrättat vid Uppsala universitet på uppdrag av Socialstyrelsen, har gjort över befintliga behandlingsresurser för traumarelaterade störningar visas att dessa är knappa runt om i landet (Bergh Johannesson et al. 2005). I ett utskick till samtliga 20 landsting svarade elva stycken att de hade mottagningar specialiserade på trauma. Totalt fanns 27 mottagningar i dessa landsting, där elva av dessa uppgavs vara specialiserade på flyktingproblematik. Samtidigt angav över 80 procent av de tillfrågade att de ser patientgruppen, som innehåller alla former av traumapatienter, minst varje månad och över 50 procent att dessa träffas på minst varje vecka (Bergh Johannesson et al. 2005).

Mycket av den funna litteraturen behandlar våldtäkt i Sverige, och understryker vikten av att snabbt komma i kontakt med vården. Det är även essentiellt att man som personal knyter an till den utsatta för att krisreaktioner i det akuta skedet inte förträngs (NCK 2010). Hela händelseförloppet kan vara påfrestande och för att förhindra sekundär viktigmisering, vid genomgång av brottet och eventuellt ifrågasättanden av det som hänt, är det viktigt att personalen lär sig ett professionellt och empatiskt bemötande i dessa situationer. Reaktionen på ett övergrepp kan vara allt ifrån att offret blir paralyserat till gråt, ilska och självanklagelser (Öberg et al. 2010). Essentiellt är att ha en förståelse för de individuella reaktionerna för olika offer och traumats privata innebörd för dessa, vilket bland annat kan ha att göra med ålder och var övergreppet skedde. Minnen om tidigare övergrepp eller konflikter kan väckas till liv genom det nya traumat (RFSU 2005; Bergh Johannesson et al. 2005; NCK 2010). Effekter av en våldtäkt kan i längden vara utsatthet för sexuellt överförbara sjukdomar, önskad graviditet, social stigmatisering så väl som långtgående psykologiska effekter (Öberg et al. 2010; RFSU 2005). Faktorer som leder till ett bra resultat mellan personal och klient är en aktiv hållning, där trygghet förmedlas. Patienten ska ha en möjlighet att bearbeta och återberätta det som har hänt för att kunna förstå det, samt sätta in sina egna handlingar i kontext för att förstå varför man handlade på ett visst sätt (NCK 2010). Det är även av vikt att hon får tillbaka en känsla av kontroll så att hon kan fokusera framåt i livet på vad som behövs nu; för hjälp med detta behövs en överblick kring det kontaktnät som finns samt att man tar reda på vad som var värst med övergreppet (RFSU 2005). Detta är viktigt för att traumat inte ska komma tillbaka i form av ett posttraumatiskt stressyndrom (NCK 2010) och för att känslor utav skuld och skam inte ska leda till ett självbesträffande beteende (RFSU 2005).

Förutsättningen för att detta ska kunna fungera är att frågan om sexuella övergrepp ställs (NCK 2010; RFSU 2005). NCK menar i sin handbok för ett nationellt handlingsprogram för offer av sexuella övergrepp att med tanke på de vinster som finns, borde alla som uppsöker sjukvården tillfrågas om sexuella övergrepp och våld. De hänvisar vidare till en kanadensisk studie och drar upp olika riktlinjer för när det ger störst framgång att tillfråga patienter (NCK 2010). Detta är när följande kriterier är uppfyllda; att det finns en tydlig policy för hur och när personal ska fråga, rutiner finns för att ställa frågan, det finns ett färdigt formulär med frågor, en etablerad ansvarsfördelning kring vem som ställer frågan, att det finns resurser i samhället för att ta hand om våldsutsatta personer och en samverkan mellan olika aktörer, samt att det finns utbildningsinsatser för att öka personalens kompetens kring dessa frågor (NCK 2010 s. 28).

3.2 Perspektiv: våldtäkt i krig

FN markerar i ett flertal resolutioner att våldtäkt i krigsföring är samtliga parter skyldighet att bekämpa och att våldtäkt och sexuellt våld i dessa sammanhang kan konstitueras som krigsbrott. De markerar att kvinnor och barn är de som riskerar att fara mest illa vid väpnade konflikter och understryker vikten av att kvinnor är delaktiga i alla nivåer i samhället och att ett jämställdhetsperspektiv måste tas i beaktande i fredsarbetet (UN 2008; UN 2000). Det kan antas att våldtäkt, på olika sätt, är en del i alla former av väpnade konflikter och är idag en överträdelse på de mänskliga rättigheterna som får långtgående konsekvenser (Maedl 2011). I en studie med 100 kvinnliga asylsökande som sökte kontakt med Medical Foundation for the Care of Victims of Torture i Storbritannien, så fann man att 80 av dessa hade utsatts för sexuell tortyr i form av våldtäkt. Ytterligare sex stycken hade utsatts för sexuellt våld (Smith & Boyles 2009). Maedls (2011) studie om offrens syn på våldtäkt i Kongo, visar på att alla grupper av kvinnor kan bli utsatta våldtäkt, oavsett tillhörighet till olika grupperingar (så som exempelvis parter i konflikten, företagarföreningar eller NGO:s), utbildning eller ålder. Detta stämmer även med kvinnornas egna uppfattningar där *”63,7 percent of the victims stated that any woman who is found by an armed group will be raped”* (Maedl 2011, s. 142). Majoriteten av kvinnorna i Medical Foundations undersökning menade däremot att de hade blivit våldtagna på grund av egna aktiviteter eller etnicitet, religion eller sexualitet (Smith & Boyles 2009). I Maedls (2011) studie var den yngsta femton år och den äldsta 50, vilket hon menar har att göra med den dåliga tillgängligheten till sjukhus och svårigheter för de allra yngsta och äldsta att ta sig dit. Känslan av skam kan ofta vara för stor och många söker inte hjälp. När det händer så är det oftast inte för det sexuella våldet, utan för andra fysiska skador som uppkommit i samband med våldtäkten, vilket även leder till att den inte anmäls (Smith & Boyles 2009). I Medical Foundations undersökning hade endast en av kvinnorna fått psykiatrisk hjälp, samtidigt som två kvinnor blivit tvångsomhändertagna som straff för att de anmält överfallen (ibid.).

Offrens erfarenheter och upplevelser av överfallen är att det finns en tydlig hierarkisk struktur i de flesta fallen. Detta kan ses i relation till att majoriteten av kvinnorna i studien blev attackerade av mer än tjugo stridande. En slutsats kan då vara att grupper i konflikter använder sig av gruppvåldtäkt, med syfte att göra så stor fysisk skada som möjligt för att förvärra de följdverkningar som våldtäkten ger (Maedl 2011). Maedl menar att motiven måste

klargöras för att gruppvåldtäkter ska kunna kallas en strategi. Dock kan det stå klart att det är en del av flera grupperns beteenden och att detta beteende om inte annat accepteras och är del av den militära operationen. Majoriteten av kvinnorna menar att våldtäkterna var planerade och att de kan ses som en del av en strategi på ett övergripande plan i konflikten. Karaktäristiskt för våldtäkterna är att de inte var isolerade händelser, utan förekommer i samband med andra brott (så som stöld, misshandel och kidnappning) och att de i många fall sker i en form av offentlig miljö där andra ser, eller tvingas se på, när offren våldtas (Maedl 2011).

3.3 Perspektiv: erfarenheter av möten, behandling och motståndskraft

Idag ser vi att vissa forskare och yrkesverksamma inom området allt mer närmar sig mental hälsa efter konflikter, där fokus ligger på ”resilience”, motstånd eller motståndskraft, vilket menas ett positivt livsmönster efter en traumatisk upplevelse (Zraly & Nyirazinyoye 2010). Zraly och Nyirazinyoyes studie om hur våldtäktsoffer i Rwanda klarar av att återanpassa sig efter våldtäkt visar att en bärande del av förståelser och koncept kring motståndskraft i sådana situationer skapades av kulturspecifika lingvistiska förståelser om motstånd. Studien bygger på medlemmar i två kvinnoorganisationer, där majoriteten anger att strategier för motstånd och att klara sig vidare i störst utsträckning handlar om att kunna prata med folk som förstår, känna en tillhörighet till en grupp som delar samma problem och kunna fokusera på det positiva och hålla de negativa tankarna borta (Zraly & Nyirazinyoye 2010).

I en kandidatuppsats i pedagogik som tar upp behandlares erfarenheter av barn som blivit utsatta för sexuella övergrepp berättar flera av intervjupersonerna om det förtroende som måste byggas upp innan en klient kan berätta om det (Gehrman & Riquelme 2010). När misstankarna finns där så är det viktigt att det finns en öppenhet och att våga fråga klienten för att visa att det är tillåtet att prata om det. Behovet av kompetens framkommer tydligt, vidareutbildning i olika ämnen är vanligt förekommande och uppskattas, samtidigt som flera behandlare tar hjälp av utomstående specialister kring sexuella övergrepp (Gehrman & Riquelme 2010). Som visat tidigare är det viktigt att ställa frågan om sexuella övergrepp och att det finns utbildning för att ta hand om den problematiken. Vidare menar Hynes och Cardozo (2000) i en överblick från det amerikanska smittskyddsinstitutet, att frågan kan vara så känslig och svår att detta kan påverka om personalen ställer frågan, men även hur beredda de faktiskt är att uppfatta den information eller de signaler som sänds ut av offer för sexuella

övergrepp. De understryker vikten av att det finns utbildning för personalen så att offren kan ges stöd och rådgivning (Hynes & Cardozo 2000).

4. Metod och metodologiska överväganden

4.1 Metod

Då mina undersökningar kring tidigare forskning i det specifika ämnet gav knappa resultat, kan jag dra slutsatsen att detta är ett relativt utforskat fält. Då det finns luckor i den vetenskapliga kunskapen om hur dessa kvinnor ska bemötas, så har min undersökning i ämnet en *explorativ* ansats (Patel & Davidsson 2003). Samtidigt finns det deskriptiva element, som följer av användandet av fallstudie och intervjuer som metod (jmf Kvale 1997; Merriam 1994) (se vidare nedan). Då min uppsats syftar till att se hur yrkesverksamma ser på mötet och arbetet med kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt i krigsdrabbade länder, har det framstått som en fördel att ha ett fåtal djupare informationskällor istället för flertalet ytligare, därför är en kvalitativ metod att föredra. Merriam (1994) definierar fallstudien som en kvalitativ undersökning av ett avgränsat system eller en specifik företeelse. Genom detta kan man uppfatta interaktionen mellan viktiga faktorer som utmärker området. Därmed kan jag se att min undersökning i dessa delar har hämtat inspiration från *fallstudien*.

För att kunna studera yrkesverksammas syn på och berättelser kring dessa frågor har undersökningen genomförts med hjälp av *intervjuer*, som i sitt upplägg har varit kvalitativa. Enligt Kvale (1997) så syftar intervjun till att fånga den intervjuades livsvärld och genom de beskrivningar som erhålls kunna tolka en mening bakom dessa. Med bakgrund i detta anser jag att användandet av kvalitativ intervju som metod är det som kommer ge störst tillförlitlighet i förhållande till min frågeställning. Metoden används för att därmed kunna tyda meningen och se samband i intervjupersonernas erfarenheter av arbetet med dessa kvinnor. *Reliabilitet* och *validitet* är kriterier som ska följa löpande genom undersökningens gång, detta gäller exempelvis förekomsten av ledande frågor, transkribering och överensstämmelse mellan svar och begrepp (Bryman 2011; Kvale 1997). Tillförlitligheten har stärkts genom användande av intervjuguide och genom kontrolltranskribering av stycken av intervjuerna vid olika tidpunkter. Problematiken ligger främst hos den externa validitet, vilket behandlar huruvida resultaten kan generaliseras till en bredare population. Detta är allmänt ett stort problem bland kvalitativa samhällsvetenskapliga undersökningar (Bryman 2011). Alternativa bedömningsgrunder för kvalitativ forskning har därför arbetats fram. Extern validitet motsvaras av vad man kallar *överförbarhet*, vilket innebär att forskaren ska ge en så fyllig bild av den kontext man studerar som möjligt. Detta är sedan grunden för andra att besluta hur överförbara resultaten är till en annan kontext (ibid.).

Intervjuerna har varit *semistrukturerade* för att fokusera svaret på de specifika frågeställningar som jag har ställt i undersökningen, däremot är de öppna för respondenten att svara på sitt eget sätt. Semistrukturerat intervjuförfarande har i det här fallet inneburit att jag har haft en intervjuguide med öppna frågor, uppdelade i olika teman, där det inte har varit någon turordning i hur frågorna har ställts (för intervjuguide, se Bilaga 2 och Bilaga 3). Detta för att kunna be respondenten att både klargöra och vidareutveckla de svar och ämnen som kommer fram i intervjun samt ha möjlighet att utforska eventuella motsättningar som framkommer (jmf May 2001).

Epistemologiskt har jag arbetat efter ett *tolkningsperspektiv*, då jag strävat efter en förståelse för mötet och de handlingar som sker i förhållande till detta (Bryman 2011). Jag har velat se respondenternas syn på mötet med kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt. Min utgångspunkt har varit att förståelsen som skapas hos respondenterna utifrån denna syn på mötet även ligger till grund för vilket bemötande kvinnorna får och hur man ser på problemet. Fenomenologin sätter fokus på att människor genom olika komplementära tolkningsprocesser skapar en uppfattning om världen och oss själva. I en fenomenologisk undersökning söker man kunskap om den innersta kärnan i människors erfarenheter, därför blir tolkningsprocessen viktigt att förstå (Hartman 2004). I min undersökning handlar detta om att jag ska tolka respondenternas tolkningar utav sina erfarenheter av möten med dessa kvinnor, av våldtäkt och i relation till övriga samhället.

I kvalitativ forskning brukar förhållandet till teorier vara att dessa uppkommer ur det empiriska material som samlats in, vilket ses som ett *induktivt förhållningssätt* gentemot teorin. Då resultatet av studien är osäker, anser jag att detta förhållningssätt är att föredra. Dock ska detta inte ses som en renodlad utgångspunkt, då det fortfarande kan finnas drag av deduktiva moment i teorigenereringen, då teorin ska förhållas till det empiriska materialet (jmf Bryman 2011).

4.2 Analysmetod

Jag har i min genomgång av insamlat material använt mig av en tematisk analys. Tematisk analys, eller sökandet efter teman, kan egentligen sägas ingå i flera olika analysmetoder (Bryman 2011) och kan därför vara svår att isolera som en egen analysmetod. Det har dock gjorts försök till detta, men det saknas fortfarande tydligt specificerade tillvägagångssätt för

en tematisk analys. Bryman (2011) tar upp två förslag till vad man kan ha i bakhuvudet vid en tematisk analys. Det ena är *Framework*, ett tillvägagångssätt som arbetar utifrån en matris, som strukturerar upp funna teman och underteman i materialet, i det här fallet de transkriberade intervjuerna. Det andra är rekommendationer om vilka tekniker man kan använda för att söka efter teman i texterna baserade på Ryan och Bernard (2003 i Bryman 2011). De pekar på att man kan undersöka teman enligt följande: repetitioner, lokala typologier, metaforer, övergångar, likheter och skillnader, språkliga kopplingar, teori relaterat material och saknad data.

I min tematiska analys har jag i texterna sökt efter återkommande teman och underteman och i ett första steg analyserat utifrån utsagor relaterade till mina frågeställningar. Jag har sökt teman genom att uppmärksamma repetitioner, det vill säga återkommande teman, metaforer och övergångar, hur ett tema övergår till ett annat. Jag har även sett till saknad data och likheter och skillnader, det vill säga hur teman diskuteras på olika sätt och hur de bestämt skiljer sig från varandra.

4.3 Avgränsningar

Studiens avgränsningar avspeglar sig i urvalet och har sin grund i mitt syfte och frågeställningar. Den gemensamma nämnaren i undersökningen är kvinnor som har blivit utsatta för våldtäkt i krigssituationer. Intressant har varit organisationer eller institutioner, och därmed personal, med någon relation eller möte med denna grupp kvinnor. Begränsningen kan ses i att det ska röra sig om någon form av socialt arbete, där frågan om övergrepp kan uppkomma. Studiens undersökningsområde har, genom sin ovanlighet, inte medföljt någon avgränsning i geografiskt område, trots att majoriteten av respondenterna slutligen var verksamma i södra Sverige.

När det gäller avgränsningar i min frågeställning så begränsar detta undersökningen till arbetet med kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer. Arbetet med män som utsatts i dessa situationer ska inte glömmas bort och har funnits i bakhuvudet under undersökningens gång. Det är även någonting som flera intervjupersoner har uppmärksammat under intervjun, att detta är en grupp som de stöter på allt oftare. Avgränsningen till enbart gruppen kvinnor skedde för att det hos mig fanns en föreställning om att det skulle underlätta studien och på

grund av tveksamheter i tillgänglighet i information och respondenter när det gällde erfarenhet till gruppen män som blivit våldtagna i krigssituationer.

4.4 Urval respondenter

I mitt urval av respondenter har jag i ett första steg använt mig av ett målstyrt urval och vänt mig till de verksamheter som tydligast verkade ha en överensstämmelse med mitt syfte och mina forskningsfrågor, med andra ord i sitt arbete träffar på kvinnor som har blivit våldtagna i krigssituationer. Här var det främsta inkluderingskriteriet att det skulle handla om ett behandlingsarbete, eftersom det var det som var mest relevant gentemot mitt ursprungliga syfte. Då det har funnits svårigheter att få kontakt med respondenter på flera ställen så ändrades syftet till att gälla yrkesverksamma i allmänhet som möter dessa kvinnor (se Tillvägagångssätt). Därmed blev även grunden för mitt målstyrda urval större. Då jag var osäker på vilka instanser som kunde vara relevanta att kontakta, så var det flera som kontaktades för att undersöka överensstämmelse med syftet, men även för att se om jag därigenom kunde få hjälp och kontakt med ytterligare möjliga organisationer och respondenter. Därmed blev min fortsatta urvalsprocess ett snöbollsurval. I detta led handlade urvalet om verksamheter som kunde medverka. Fokus var att få en spridning för att täcka in olika former av verksamheter, för att istället kunna skapa en mer heltäckande bild.

I en andra urvalsnivå handlade det om vilka personer som skulle kontaktas för att medverka som respondenter. Styrande från syfte och frågeställningar var att det skulle vara personal som har erfarenhet av möte med kvinnorna. Även här gäller ett målstyrt urval, vilket i flera fall inte har skötts utav mig, utan genom kontaktens tolkningar av mitt syfte och vem som kan ha störst erfarenhet av denna grupp kvinnor. I de flesta fall har respondenten blivit den person som jag först har kontaktat utifrån de uppgifter jag har fått.

I mitt urval har jag geografiskt valt att inte begränsa mig, då det är ont om verksamheter som arbetar mer inriktat mot dessa kvinnor. Däremot är det flera faktorer som påverkar valet av organisationer, så som tidsmässiga aspekter och en önskan att kunna göra intervjuerna ansikte mot ansikte. På detta vis kan man se valet av organisationer i det första ledet som en form av bekvämlighetsurval, där tillgängligheten är det styrande. I slutändan kommer majoriteten av respondenterna från södra Sverige, och en från mellersta delarna. Sammanlagt har jag intervjuat fem respondenter. I det slutgiltiga urvalet ingår psykologer och socionomer; två

arbetar som kuratorer, två som psykologer och en som handläggare. De finns verksamma på specialmottagningar, ideella organisationer, kommunal verksamhet/socialtjänst och den allmänna sjukvården.

4.5 Urval litteratur

Syftet med en litteraturgenomgång är dels att sätta in den egna forskningen i ett sammanhang och dels att förse sig själv med argument kring varför de egna frågorna är viktiga (Bryman 2011). För att göra detta så använde jag olika former av sökvägar och sökverktyg. Till en början fokuserades litteratursökningen på "Academic Search Elite/ EBSCO", vilken är sökbar via Högskolan Kristianstad. I en först omgång var sökorden "rape" och "treatment" vilket gav 517 träffar. För att begränsa detta och få fram relevanta resultat begränsades sökningen genom att endast ta med fulltext, publicerade mellan åren 1991-2011, då sökorden var "rape", "treatment" och "NOT seeds", vilket gav 179 träffar, men där få sågs som relevanta för mitt studieområde. Sökning skedde även, utan restriktioner, på "rape", "war" och "treatment". Sökning har i senare skede skett på "DiVA", "WHOLIS" och "Swepub", även dessa sökbara genom Högskolan Kristianstad, för att få tillgång till internationella publikationer som ligger på WHO:s databas så väl som svenska artiklar, avhandlingar och uppsatser. Sökorden har främst varit "rape", "våldtäkt", "behandling" och "krig". I de sökningar som har gett bokresultat har jag använt mig av Libris för att lokalisera böckerna.

Mina sökningar på tidigare forskning på studiens undersökningsområde gav många gånger inga, eller knappa resultat, vilket föranledde en utökning av de sökord och litteratur som jag använde mig av. Dessa sökord var "sexuella övergrepp", "flyktingar", "vård", "genus", "socialt arbete" och "diskurs". Detta då en initial tanke var att se hur mötet med gruppen kvinnor från krigsdrabbade länder kan ha konstruerats i annan forskning som fortfarande kunde vara relevant i förhållande till min studie och dess eventuella resultat. Litteratursökningen kan sägas ha skett delvis genom ett snöbollsurval, då jag har fått fram sekundärt material från uppsatser, artiklar och böcker jag har funnit i min primära litteratursökning. Vidare har en del i min överblick av organisationer, med möjligt kontakt med dessa kvinnor, varit att kontrollera deras hemsidor efter egna publikationer eller rapporter i ämnet, vilket har gett ett bra resultat. Även i kontakten med flera av dessa organisationer har det framkommit förslag till litteratur för mer information. Det är viktigt att komma ihåg i förhållande till det material som ideella organisationer har framställt att det inte alltid har

samma vetenskapliga grund som en uppsats producerad av forskning. Frågan om ett objektivt förhållningssätt är i högsta grad aktuellt gällande informationen som framkommer i den litteraturen. Jag har under arbetets gång haft ett källkritiskt förhållningssätt till litteraturen och arbetat med att styrka de påståenden som framkommit i dessa INGO:s och NGO:s rapporter. I flera fall handlar det dock om material med hänvisningar till forskning och rapporter från exempelvis FN organ. I ett fall så har det funnits tillgång till ett eget söknätverk. IRCT har ett Rehabilitation and Research Center for Torture Victims (RCT) med en dokumentationsdatabas som är världens största samling av material på ämnet tortyr. I sökning på denna har tillgång till publikationer skett med hjälp av andra e-resurser, så som ”SAGE Journals” och ”MUSE” som är tillgängliga via Högskolan Kristianstad.

I valet av artiklar vid sökningarna, skedde detta genom ett målstyrt urval. Jag utgick från titlar och i tveksamma fall ifrån abstracten till artiklarna för att utröna relevansen för undersökningen. Dessa artiklar har i de flesta fall använts i bakgrunden till studien, eller fungerat som vidare referenser till sekundärt material. Artiklarna i detta andra steg har valts ut genom titel, författare och/eller med hänvisning till den information som framkommit genom referensen i primärkällan. Strävan har varit att i största möjliga mån använda originalkällor. Den litteratur som inte funnits tillgänglig genom fulltext på internet eller genom lån på biblioteket har jag valt att inte ta del av på grund av tidsbrist. Detta tror jag inte har haft en menlig inverkan på kunskapsinhämtningen inför bakgrund och tidigare forskning, då det trots allt har funnits annan litteratur, som behandlar liknande ämnen.

4.6 Tillvägagångssätt

Undersökningen började med en orientering på området genom en första litteraturstudie. Litteraturorienteringen gjordes dels för att få en överblick kring tidigare forskning inom ämnet och dels för att syfte och frågeställningar skulle bli relevanta till studieområdet. Jag fann att ytterst lite forskning hade producerats på det specifika området som jag ville undersöka. Därför sökte jag kunskap på närliggande områden för att få en överblick av ämnen och studier som kunde vara relevanta i mitt studieområde. Med tanke på det syfte som sedan arbetades fram utifrån den kunskapen så såg jag det lämpligt att utföra undersökningen med hjälp av intervjuer.

Samtidigt skedde en orientering över vilka organisationer som jobbar med dessa frågor och kunde vara relevanta respondenter. Jag kontaktade och pratade med företrädare för allmänsjukvård, psykiatri, ideella organisationer, specialistenheter, socialtjänst och diverse projekt. Även här var det ett tunt resultat, där flertalet trodde att de kom i kontakt med dessa kvinnor men inte visste om det, och jag ofta blev vidare hänvisad till andra instanser. En första kontakt med respondenterna har alltså tagits via mail eller telefon. I ett fall så bokades intervjun via en annan person som kontaktats i frågan. Den ursprungliga planen var att genomföra undersökningen med behandlingspersonal som arbetade med och mötte kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer. Detta visade sig omöjligt att genomföra utifrån den tillgänglighet som fanns till respondenter. Målgruppen ändrades därmed till att gälla yrkesverksamma som kommer i kontakt med dessa kvinnor i sitt arbete, med begränsningen att dessa yrken ska ha en koppling till socialt arbete. Därmed utformades även en andra intervjuguide och informationsbrevet ändrades. Jag hade under studiens gång tänkt mig intervjuer mellan fyra till sju respondenter beroende på gensvaret från de jag kontaktade. I slutänden genomförde intervjuer med fem stycken yrkesverksamma, med hänvisning till den tid som stod till förfogande.

I samband med kontakten via mail eller telefon har information delgetts muntligen eller skriftligen (se Informationsbrev, bilaga 1) om studiens genomförande, varpå datum för intervju har bestämts. Respondenterna har innan intervjuerna fått ta del av en samtyckesblankett som skrivits under och fått möjlighet att ändra, dra tillbaka eller avsluta sin medverkan i studien fram till ett bestämt datum, men inga sådana ändringar har gjorts. I ett fall har samtycket delgetts muntligen, då det rörde sig om en telefonintervju. Jag var tvungen att vid två av intervjuerna att komplettera med fler frågor för att få ett bra underlag och balans till de frågor och svar som framkommit i andra intervjuer. Detta gjordes via mail då det har varit svårt att få till en tid att ställa frågorna via telefon.

En intervju genomfördes som telefonintervju, resterande intervjuerna genomfördes i respondenternas arbetsrum. Efter samtycke spelades de in med hjälp av diktafon och transkriberades sedan av mig, för att få större tillförlitlighet att det inte förekommer fel i data. Transkriberingen har skett fortlöpande under tiden mellan intervjuer. Detta har gett tid till reflektion om mig själv som intervjuare och om intervjufrågorna. Dock har det faktum att olika intervjufrågor har getts till olika respondenter, beroende på hur deras yrkesverksamma möte med kvinnorna ser ut, gjort att det har funnit lite utrymme till förbättring vad gäller dessa. Istället har kompletterande frågor i vissa fall ställts (se ovan). Jag har efter färdiga

transkriberingar kodat om dessa. Telefonintervjun har inte kunnat transkriberas tack vare tekniska problem med inspelningen. Centrala teman och svar har ändå kunnat tas fram och finns med i den färdiga studien. Slutligen har materialet analyserats genom genomläsning av transkriptionerna, varpå centrala teman har tagits fram genom att se till olika utgångspunkter som beskrivits (se Analysmetod).

4.7 Forskningsetiska överväganden

De forskningsetiska övervägandena i samhällsvetenskapliga undersökningar sätter fokus på vilka värderingar som görs gällande och som ses som relevanta för forskaren. Det handlar bland annat om hur man ska behandla personer man studerar och vilken medvetenhet dessa ska ha om forskningssituationen. Detta är traditionellt indelat i fyra stycken grundkrav; informationskravet, konfidentialitetskravet, nyttjandekravet och samtyckeskravet (Vetenskapsrådet 2002).

För att tillgodose *informationskravet*, som avser att informera om syfte och hur studien är tänkt att genomföras till de som medverkar i undersökningen, har samtliga medverkande fått ta del av ett informationsbrev (se bilaga 1). De mest centrala punkterna i detta; att medverkande kommer aidentifieras, att man när som helst kan låta bli att svara på en fråga eller avbryta studien samt att intervjun kommer spelas in för att sedan transkriberas, har jag även framfört muntligen innan intervjuerna och oftast även i den första kontakten med respondenterna. En viktig del i detta har jag ansett vara att vara tydlig med information om var jag kommer ifrån, vilket program jag studerar och hur respondenterna kunde kontakta mig. Detta har skett både muntligt och skriftligt i olika sammanhang och jag har konsekvent använt mig av högskolans mail vid kontakt med möjliga respondenter. Som ett led i informationen och för att samtidigt tillgodose *kravet på samtycke* så har undersökningens genomförande och detaljer om medverkan specificerats i en samtyckesblankett som samtliga intervjuade har erhållit och skrivit under (bilaga 4). Här har specificerats att respondenterna har till ett förutbestämt datum för att dra tillbaka sin medverkan i studien, med andra ord att medverkan är frivillig från deras sida. Datumet har satts med hänsyn till möjligheterna att trots avhopp kunna få till stånd en fullvärdig uppsats. Samtyckeskravet kan ses som sammanbindande av de olika kraven. När tillräcklig information avseende de andra tre forskningsetiska huvudpunkterna har getts så samtycker respondenterna därefter till att medverka. Med hänvisning till *konfidentialitetskravet* är intervjupersonerna, deras

arbetsplatser och geografiska hemvist avidentifierade i uppsatsen, vilket dock inte garanterar att en person nära dem eller annan inte skulle kunna utläsa vilka de är. Kön är en grundläggande kategori för att dela in och identifiera människor, jag har därför valt att koda intervjupersonerna i så kallade könsneutrala namn. Förekomsten om sådana kan diskuteras, men bakgrunden till mitt val är försvåra en eventuell identifikation. Konfidentialitetskravet ger även att obehöriga inte ska kunna ta del av uppgifter. Detta är fallet, då jag har varit den enda med tillgång till de inspelade intervjuerna och transkriptionerna. Dock har jag under studiens gång fått ta ställning till att en praktikant har närvarat under en intervju. Detta ansåg jag inte kunna motsätta mig, då det var respondentens vilja. Jag såg det som att sekretessen löses mellan dem två, då praktikanten inte var delaktig i intervjun. Slutligen har uppgifter eller data inte heller använts till någonting annat än min undersökning. Därmed följer jag *nyttjandekravet* och allt material, så som ljudfiler och transkriptioner, kommer av den anledningen att raderas efter fullgjord och godkänd uppsats.

5. Teoretiska utgångspunkter

5.1 Kritisk teori: den radikala fantasin

Nancy Fraser tar, med sin bok *Den radikala fantasin – mellan omfördelning och erkännande* (2003), steget mot en kritisk teori om behovstolkningen i dagens senkapitalistiska samhälle. Hon problematiserar de teorier som enbart behandlar förutbestämda behov, där tolkningen av dessa är oproblematisk, där det inte spelar någon roll vilka eller vem det är som tolkar dessa behov eller relationerna däremellan samt har en föreställning om att den diskurs som finns tillgänglig som grund för tolkning är rättvis (Fraser 2003). Fraser vill istället skapa en kritisk teori som ser behov utifrån kulturella och maktmässiga aspekter. Den tar upp hur en fråga går från att vara osynlig till att bli en del av en offentlig diskurs.

Grunden till teorin är att talet om behov har blivit en viktig del i den politiska diskursen. Hur dessa behov tolkas och vilken den rådande diskursen är blir en central punkt. Kraven på tillfredsställelse av behoven varierar utifrån vilket sammanhang de uppfattas i, och behoven blir därmed omstridda och debatterade. Fraser skriver att dessa krav från olika grupper i samhället staplas på varandra i kedjor av ”för-att”-relationer, specifika för den gruppen, som följer sin egen interna diskurs och förståelse av vad som behövs för att ett behov ska tillfredsställas. Dessa utmanas och bryts vid nya interna krav och samspelar vidare i ett nät av flera andra ”för-att”-relationer, som hela tiden ställs mot varandra (Fraser 2003). Exempelvis tar Fraser upp hemlöshet. Man kan slå fast vid att detta är ett problem, men hur ska det lösas? När anses en person inte vara hemlös? Och hur ska dessa hem införskaffas, genom subventioner till byggbranschen, omfördelning av bostäder eller ideella projekt? Vilka politiska reformer måste ske? Medlen för tolkning och kommunikation varierar alltså mellan olika grupper i samhället.

För att ett behov ska etableras så existerar det tre faser som det måste gå igenom. Det första är kampen för att överhuvudtaget etablera ett behovs politiska ställning, vilket avgör om det blir en legitim politisk fråga eller inte. Det andra är kampen för tolkning av behovet, vem som ska definiera problemet och följaktligen se till vad som tillfredsställer det. Slutligen, det tredje, är kampen om tillfredsställelse av behovet, om det ska tillfredsställas eller inte (Fraser 2003). I dessa kamper urskiljer Fraser tre typer av behovsdiskurser; de oppositionella, återprivatiserarna och experterna. Expertdiskursen är sammankopplat med specialiserade offentligheter och framväxt av olika professioner, tätt förenat med kunskapsproduktion, och

genom expertdiskurser kan behov som politiserats bli föremål för statliga insatser. Det gäller dock först att behovet har etablerats och vunnit politisk legitimitet. I denna kamp står det mellan oppositionella och återprivatiseringsdiskurser, som kämpar för om behovet ska in på den politiska arenan eller ej (ibid.). Man kan även se det som att när oppositionella diskurser utmanar rådande system så sker en motreaktion och ett motstånd väcks, som använder sig av återprivatiseringsdiskurser för att försvara de etablerade gränserna och motsätter sig att staten ska gå in och tillgodose behoven.

Fraser delar upp samhället i tre stycken sfärer, det politiska, det ekonomiska och det privata. Hon betonar dock att dessa indelningar är kulturellt betingat och innehållet i dessa är ingenting statiskt. Fraser använder termen ”förrymda behov” för att visa på de behov som har brutit sig ur de diskursivt avpolitiserade områdena i privata och ekonomiska institutioner. Innan ett inträde till den politiska sfären finns dessa förrymda behov i ”det sociala”, där konkurrerande tolkningar om behov stöts mot varandra. Här kan dessa översättas till krav på staten. Denna kamp om behovstolkningen står främst mellan oppositionella och experter, när frågan väl har fått legitimitet. Det politiska omvandlas sedan till en administrerbar tjänst, generaliseras och, skriver Fraser, tas därmed ur sitt sammanhang och isoleras från sådana aspekter som klass, kön och etnicitet. På det viset, påvisar Fraser, får expertdiskurserna en individualiserande och avpolitiserande verkan på människor och deras behov (Fraser 2003).

5.2 Kommunikationsteori

Kommunikationsteori har många inriktningar och studiet av kommunikation har förekommit i flera olika samhällsvetenskapliga och humaniora ämnen. En av de former som finns, pragmatisk kommunikationsteori, tar sin utgångspunkt i Gregory Batesons och hans grupps forskning under 1950-talet. Detta var ett försök till att skapa en helhetssyn och ett enhetligt användande av begrepp för förståelsen av mänsklig interaktion (Schjødt & Egeland 1994). Kommunikation är grundbulten i mötet mellan människor, den skapar förbindelser och relationer mellan personer och tillhandahåller oss med information (Dimpleby & Burton 1999), därför blir det också relevant att ha en förståelse för den i socialt arbete.

I den pragmatiska kommunikationsteorin ges kommunikation en väldigt bred definition. Kommunikation i detta sammanhang ses som all information som utbyts mellan två eller fler människor. Kommunikation är alltså inte enbart verbal, utan innefattar allt man gör eller inte

gör i mötet, så som handlingar, kroppsspråk och tonfall. Därför måste även kommunikation ses ur den kontext den förekommer i, för att skapa en förståelse för dess betydelse. Kontexten är inte bara situationen man befinner sig i utan flera aspekter av relationen mellan två människor och vilken historia som finns däremellan (Schjødt & Egeland 1994).

Centralt i pragmatisk kommunikationsteori är att det finns olika nivåer av kommunikation. Bateson tog till sig begreppet logiska typer för att beskriva de olika nivåerna. Logiska typer innebär att man gör en skillnad mellan en ”medlemmar av klassen” och själva ”klassen”, som ligger på en högre nivå. Klassen kan exempelvis vara en art eller en egenskap, medan medlemmar i denna är ett specifikt djur eller en enskild handling som kan ses som en del i en egenskap. I kommunikationsteoretiska termer kan man säga att förhållandet däremellan är ”meta”, det vill säga på en högre nivå (Schjødt & Egeland 1994). Metakommunikation handlar alltså om kommunikation om kommunikation, det vill säga man kommunicerar om det man har talat om. ”Vad menade du nu med det du sa?” är ett exempel på metakommunikation. Metakommunikation behövs för att vi ska kunna se hur ett ämne tas emot, hur informationen bearbetas, tolkas och bedöms och helt enkelt hur interaktionen mellan två personer uppfattas. På samma sätt kan man säga att allt som sägs har ett budskap, men även ett metabudskap, som säger något om hur budskapet ska uppfattas. Detta grundar sig på de icke-verbala delarna i kommunikationen (ibid.). Dessa bidrar även till att fastställa relationen mellan två personer, vilken kommunikation och vilket beteende som tillåts och gör att vi kan komma bättre överens med folk över tid. Denna form av kommunikation är någonting som hela tiden kan läras om eller som vi kan lära oss mer om. Tolkningen av denna är alltid subjektiv och gör att man upplever och ser olika på det som sker i kommunikationen (Dimbleby & Burton 1999).

Så länge de verbala och icke-verbala delarna i kommunikationen överensstämmer och säger samma sak för individen så är kommunikationen kongruent. Saknas det en överensstämmelse mellan budskapet, exempelvis ”jag är glad”, och metabudskapet, personen ser deprimerad och ledsen ut, så blir kommunikationen inkongruent. Kommunikationen kan då tydas på flera olika sätt och ger olika innehåll i interaktionen. Inget av det kan ses som rätt eller fel sorts kommunikation, utan beror på i vilken kontext de spelas upp (Schjødt & Egeland 1994).

Slutligen kan man i den pragmatiska kommunikationsteorin se att all kommunikation antingen är symmetrisk eller komplementär, vilket även avspeglar sig i relationen mellan deltagarna i kommunikationen. När kommunikationen är symmetrisk grundar den sig på likhet i relationen

mellan deltagarna. Man utväxlar samma typ av beteende och syftet är att undvika skillnader och nå en konsensus. I en komplementär kommunikation är förhållandena de motsatta, och bygger på att deltagarna intar olika positioner. I detta återfinna en hierarkisk ordning som ger att den ena parten har en högre position än den andra, och exempelvis ansvarar för att lära den andra någonting (Schjødt & Egeland 1994).

6. Resultat

Nedan kommer resultatet av intervjuerna presenteras i fem kategorier, baserade på de frågeställningar jag har haft i min studie. Under varje kategori kommer olika teman tas upp som blivit tydliga under analysen. Jag vill passa på och klargöra att alla namn på intervjupersonerna är fiktiva.

6.1 Den svåra frågan

Under detta kapitel kommer jag att belysa frågor som berör under vilka förhållanden respondenter uppger att det kan vara relevant att ställa frågan om sexuella övergrepp, synen på hur frågan bör ställas samt vilka faktorer som inverkar på dessa förutsättningar.

När det gäller att ställa frågan om sexuella övergrepp anser flera av respondenterna att detta är relevant att göra, men att relevansen kan bero på sammanhanget. Vid vetskap om övergrepp eller att det finns en tydlig misstanke om sådana förhållanden så är det mer självklart att ställa frågan. En respondent menade att det är viktigast att öppna upp så att klienten själv tar upp frågan och att det ska vara utgångspunkten i arbetet. Att närma sig ämnet våldtäkt görs främst genom öppna frågor, men det precisa sättet kan variera väldigt mycket från klient till klient.

Jag brukar säga att jag vet att du har varit med om saker och ting. Ställer en sådan öppen fråga. Då ser man reaktionen på det. Tårarna kommer.

- *Sasha*

Samtidigt finns det delar i intervjupersonernas berättelse som trots det visar på att det kan finnas ett värde i att ställa frågan direkt. En respondent talar utifrån erfarenhet med en kvinna som var hos familjeläkaren där han efter en händelse, då kvinnan fick en panikattack, ställde frågan direkt.

Och det var slump att det blev mörkt och han började misstänka att det var någonting. Och hade han inte, gud vet när vi skulle tagit reda på detta. För som sagt, ingen kommer och berättar frivilligt om det.

I en intervju drogs det upp en tydlig skillnad mellan behandlare och övriga yrkesverksamma. Frågan kunde inte ställas direkt eller finnas standardiserat på ett formulär som alla skulle ha, utan det skulle överlåtas till behandlare. Andra går i viss polemik med detta och menar att det är viktigt att frågan om sexuella övergrepp och våldtäkt uppmärksammas och frågas om systematiskt i alla instanser, exempelvis för att den tillfrågade inte ska känna sig utpekad. Detta är även viktigt för att visa att ämnet är någonting man bryr sig om. Vinsterna med att ställa frågan påpekas i en intervju, och respondenten menar att det blir lättare att ta tag i det ju snabbare man gör det, både för klienten och för personalen. I längden sparar man in på insatser, vilket ger mindre kostnader för samhället.

Ingen av respondenterna uppger att de upplever det som svårt att ställa frågan om övergrepp, men uppger att det främst är när man misstänker, eller vet att det föreligger övergrepp som man faktiskt ställer frågan om våldtäkt eller övergrepp. Frågan om våldtäkt tolkas som en väldigt känslig fråga som kan röra upp många känslor, och som därmed ska hanteras försiktigt. Ett hinder som tas upp för om man som yrkesverksam är beredd att ställa frågan eller inte, är språket och de skillnader som föreligger. Det spekuleras i om man därmed drar sig för att fråga kvinnan i rädsla av att bli missförstådd eller att inte själv förstå rätt. Att frågan är svår att jobba med kan enligt en respondent leda till att personalen kan vara rädda att ta tag i saken eller ställa frågan. Kanske vet man inte hur man ska gå vidare eller är inte beredd på att själv hantera de känslor som följer på ett avslöjande. Detta ses som ett misstag man kan göra genom att man inte vågar ställa frågan. En respondent påpekar att man här som personal måste vara medveten om vad som ligger hos klienten och vad som ligger hos en själv som behandlare.

Det finns ett återkommande tema hos respondenterna, där de menar att det är nödvändigt med flera möten med klienten för att denna ska kunna prata om eventuella övergrepp. Själva möjligheten att ta upp frågan om våldtäkt, för endera parten, ses som betingat utifrån en viss tidsram. Det gäller att först etablera en relation med klienten och få ett förtroende, innan man kan närma sig sådana frågor. Frågan om våldtäkt beskrivs och upplevs därmed som väldigt känsligt och svårt att prata om, vilket ses som anledningen till att det kan dröja lång tid innan den tas upp.

*Så det är inget man ska fråga, precis som, har du varit i Berlin?
Utan det är mycket känsligare och det ska hanteras försiktigt
tycker jag.*

- Alex

Ämnet är någonting som klienterna ofta själva får ta upp, när det har skapats ett tillräckligt tryggt förhållande, för att inte i onödan öppna de sår som finns. Trygga förhållanden är en nyckelpunkt som flera respondenter återkommer till, fast i olika former, i vissa fall handlar det om en etablerad relation, andra hur man gör det, till exempel att det kan vara viktigt att ta frågan i enrum.

6.2 Förståelse kring våldtäkt och sexualitet

Under detta avsnitt kommer synen på våldtäkt och sexualitet tas upp, samt hur detta tar sig till uttryck i respondenternas berättelse om deras arbete och möte med kvinnorna.

När det gäller hur vanlig denna grupp, kvinnor som blivit våldtagna i krig, är och i synen på hur ofta man stöter på dessa i sitt arbete förekommer en del variation i svaren. Gemensamt är att respondenterna menar på att det antagligen är mycket vanligare än vad man vet om eller tror. En respondent framhåller att det säkert går i vågor efter konflikter, exempelvis för några år sedan var det klienter från före detta Jugoslavien, efter 2003 från Irak och nu även Somalia. Det påpekas i sammanhanget även det specifika i ett våldtäktstrauma till skillnad från andra händelser, och det intima och fruktansvärda som är en del i våldtäktsbrottet.

Det är en annan människa som har, som är förövaren. Det är det som skiljer den här sortens trauma från till exempel andra trauma, när det gäller till exempel naturkatastrofer. /.../ Men då är det inte en annan människa som ligger bakom, det är ju lättare att bearbeta, det är det där att kunna lita på andra som skadas. Det tar mycket, mycket tid att reparera.

- Alex

Meningarna går i viss mån isär i den frågan och en respondent menar istället att det gäller att betrakta kvinnorna som blivit utsatta på samma sätt som när det rör sig om andra trauman i

hur man närmar sig frågan och behandlingen. Dock framhålls våldtäkt som en hemsk händelse som påverkade flera olika aspekter i kvinnornas liv. En sådan aspekt är att en konsekvens av våldtäkterna kan vara att de inte vill eller kan träffa män längre, vilket kan leda till problem i eventuella äktenskap eller framtida relationer till män. Detta ses som problematiskt och uppges även tas upp i förhållande till frågor i mötet som rör sexualiteten.

... Man tappar tillit till andra, och alla relationer till män, om vi pratar kvinnor, kommer att vara spända, och ja, nästan patologiska.

- *Alex*

I den mån sexualitet diskuteras i förhållande till övergreppen så påpekas det att kvinnorna kan ha svårt och håller avstånd från sina män. Ur detta synsätt är frågor som rör sexualitet någonting som främst rör sig i en heterosexuell sfär. Svaren är skiftande, men sexualitet uppges ofta inte vara någonting man tar upp och diskuterar i samtalen med kvinnorna, och en respondent tycker att det inte är någonting som man ska trycka på. Vissa menar att sexualitet absolut tas upp, under olika förhållanden. Ett exempel är när det gäller personer som blivit utsatta som barn, för att få en förståelse för det som hände men även för att kunna komma vidare i sin syn på sexualitet. Då ingen annan sexualitet omnämns eller andra aspekter uppmärksammas, blir ett underliggande antagande att kvinnorna är heterosexuella. Fokus är relationen till män, familj och (möjligheten att få) barn. Frågor kring sexualitet, menar dock en respondent, kommer ganska naturligt i sammanhanget när man pratar om övergrepp.

...om man reflekterar över konsekvenserna av en våldshandling, hur det påverkar uppfattningen av en själv och ens egna resurser av olika slag.

- *Sam*

När det gäller frågan om sexualitet kommer flera respondenter in på de avgränsningar man måste göra som personal och att man inte kan ta hand om alla aspekter i behandlingen eller mötet själv. Man måste sätta gränser för sig själv och inte tro att man kan ta hand om allt, utan då vidareremittera personen.

Våldtäkt ses som tydligt kopplat till skam och att ämnet är tabubelagt på många sätt, i hemlandet, men även här i Sverige. Detta gör det svårt att berätta för andra och ofta vill

kvinnorna hålla det så hemligt det bara går, för sig själva, för familj och för myndigheter. Flera respondenter uppger att kvinnor som de har träffat pratar om det som någonting som syns på dem och som de hela tiden påminns om.

Hon sa att jag kan inte titta i ögonen, för jag har den känslan att alla vet, när jag tittar i ögonen på en människa eller en människa tittar i mina ögon, de ser och de vet att jag har blivit våldtagen under flera dagar i rad.

- Charly

6.3 Möten

Under detta kapitel kommer jag diskutera hur respondenterna ser på mötet med kvinnorna och vilka faktorer som påverkar mötet. Frågor kring utbildning och samverkan med andra instanser för att förbättra kontakten kommer även dessa tas upp.

Respondenterna arbetar alla olika, utifrån sin situation och vilken roll de har i förhållande till kvinnorna. Det som kan ses generellt är att samtal om övergrepp är någonting som förväntas ta lång tid. Vikten av att ta sig tid och finnas där för kvinnan understryks samt att vara stöttande och visa empati, och på det hela taget visa att man bryr sig om hennes berättelse. En viktig aspekt för att kvinnorna ska kunna prata om det påpekades vara att de också märkte att det var en prioriterad fråga och någonting som kunde göras något åt. Traumat liknas återkomma till ett sår som klienterna bär med sig, som man måste ta det varligt med, och behandlingen jämförs med kirurgi för klienten. Därmed menas det även, att beredskap måste finnas för de som ska ta hand om klientens berättelse om övergrepp, annars öppnas bara sår som man inte kan sy igen. Istället handlar det om att ge klienten verktyg att klara av sitt liv och vända en negativ spiral.

Det är inte som vi ägnar oss åt kirurgi och tar bort det som inte fungerar och ersätter det med en annan.

- Alex

En respondent anser vidare att om man inte tar frågan rätt, utan skyndar fram så att det inte finns en trygghet i mötet så kan detta leda till att man misslyckas med att nå kvinnan. En av

de svårigheter som uppmärksammades i mötet var just att det var svårt för kvinnan att berätta och prata om det. Därför var man som personal tvungen att ta det försiktigt. Överhuvudtaget framställs det som en komplex problematik kring traumat efter våldtäkt i krigssituationer. Ingen av respondenternas arbetsplatser har dock en tydlig ansvarsfördelning för vem som ska ställa frågan och när den ska ställas. I slutänden blir det alltså upp till den individuella anställda att avgöra om denne ska ställa frågan och hur man i så fall går vidare. Flera respondenter lyfte på olika sätt fram erfarenhet som en aspekt till detta. Dels menas att erfarenhet är viktigt för att kunna hantera mötet på rätt sätt, kunna vara försiktig och inte gå för djupt eller för långt. Dels så ses erfarenhet som ett komplement till ny kunskap man får till sig. Erfarenhet är viktigt, men man måste hela tiden se det nya och speciella i mötet med klienterna och vad man kan få med sig från just den personen.

Så visst ska man ha det till hjälp, men man ska vara försiktig med att försöka tolka allt bara utifrån det som man har från tidigare, utan ska alltid göra det utifrån det nya också.

- Alex

En respondent menar att erfarenhet är viktigt på det viset att det ger kunskap och hjälper till att veta vilka resurser som finns och vart man kan vända sig. Inte så att man kan generalisera för de olika kvinnorna och vad som kan fungera, utan att det finns en beredskap.

Inte heller uppges det finnas någon utbildning kring dessa frågor, utom en respondent som har haft besök av en sexolog, som har berättat om de fysiska konsekvenserna av övergrepp och våldtäkt. Ytterligare en aspekt som tas upp i förhållande till mötet med kvinnorna är att det kan finnas kulturella aspekter som påverkar hur lätt det är att prata om för kvinnan och olika skäl som kan finnas för att hemlighålla det som har hänt. Det kan som offer för våldtäkt finnas fler bestraffningar i relationen till familjen och i form av stigmatisering i samhället om det kommer fram vad som har hänt. Respondenterna lyfter även att det kan finnas en allmän syn på kulturella frågor, som gör att de upplevs som svåra att ta tag i. Det blir för jobbigt för den enskilda personalen då det finns för lite kunskap, samtidigt som specialkunskap kan behövas. En respondent berättar att de använder sig av en speciell form av samtal, som bygger på muntligt berättande och historier, för att nå fram till somaliska flyktingar om psykisk ohälsa. Detta då de har funnit att tal om psykisk ohälsa är begrepp som inte existerar i det somaliska språket. Just språket lyfts även fram i intervjuerna som försvårande i mötet med kvinnorna och väcker frågan om för- och nackdelar med tolkar.

Samarbete med olika instanser är någonting som kom upp i intervjuerna, och respondenterna har olika erfarenheter kring samverkan och hur ett ärende kan gå vidare. En respondent har goda erfarenheter av de möjligheter till samarbete som finns. I förhållande till arbetet finns det samverkanssamtal mellan flera parter inblandade i klientens liv och väg mot välmående. Detta beskrivs som positivt, då det ger en helhetsbild och möjlighet att gemensamt se vad som hjälper klienten på bästa sätt. Detta förekommer dock inte alltid, utan enbart i vissa fall. Här finns det även goda möjligheter att remittera vidare till kurator och psykiatri för samtal om kvinnorna vill. Även detta är under förutsättning att man är medveten om problematiken med övergrepp. Samarbete eller en klar bild av vart man kan hänvisa kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer uppges dock vara ett problem i flera fall. Kontakt och remisser varierar efter problematiken och sker inte per automatik.

Är hon väldigt svårt påverkad av det, eller något annat i sitt tillstånd, så man ser att hon behöver psykiatrisk hjälp på något sätt så remitterar vi naturligtvis till psykiatrin. Då är det ju hennes tillstånd som sådant som ligger till grund för om vi remitterar eller inte.

- *Sam*

6.4 Svårigheter i mötet och i arbetet

Under detta kapitel tas upp problem som respondenterna ser i arbetet och mötet med kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer.

Det upplevs som att det finns ett dåligt stöd i dessa frågor från samhällets sida. Våldtäkt, och speciellt på kvinnor i krig, är ingenting som man talar så mycket om, vilket ses som ett stort problem.

Men just för den gruppen våldtagna kvinnor från krigsdrabbade länder, det finns inte så mycket att be och buga för.

- *Sasha*

Det finns en tanke att det fortfarande i viss mån är tabu att tala om det här, vilket kan leda till att både klient och personal kan bli väldigt ensamma i frågan. Det handlar om normer om man pratar om det eller inte och hur mycket fokus som i allmänhetens ögon sätts på frågan. Att

man inte tar upp frågan om sexuella övergrepp kan därmed handla om att man inte ens kopplar den som någonting möjligt att fråga om. Allt detta samspelar och skapar förhållanden för hur man som personal har möjlighet att röra sig kring frågan om våldtäkt. Synen på våldtäkt får genomslag på olika sätt, och en respondent påpekar exempelvis att det fortfarande inte är lika skamligt att våldta som att bli våldtagen.

Det hörs inte så mycket om vilka verksamheter det finns som arbetar med det här och kan hjälpa till i frågorna. Som yrkesverksam är man osäker på gången från det att kvinnorna kommer till Sverige och vilken hjälp de faktiskt är berättigade.

Var gör man av dem, de där traumatiska händelserna, som hon på vägen avslöjar? Jag tänker Migrationsverket, Socialförvaltningen, de förvaltningar hon möter främst. Jag är lite osäker på vad det finns för omedelbara åtgärder för att hjälpa till ett bättre psykiskt mående. Eller hur många andra åtgärder som är prioritet med pappershantering och uppgifter kring identitet och bostad och SFI, allt det där.

- *Sam*

Man skriver ibland att ja, kvinna har blivit våldtagen av det här, men jaha, och så vem kommer att ta hand om denna kvinna?

- *Sasha*

Även de respondenter som tidigare har tyckt att det finns ett bra samarbete med andra verksamheter på arbetsplatsen, menar att det finns för lite samarbete mellan olika områden. Där lyfts även fram att personalen inte hinner och att arbetsbelastningen är för stor, vilket försvårar det samarbete som redan finns.

6.5 Framtiden

Under detta avsnitt kommer det tas upp synpunkter som respondenterna har haft om vad som kan förbättras i stödet och mötet med kvinnorna.

I intervjuerna anser respondenterna att perspektivet kring kvinnor som upplevt våldtäkt i krig måste lyftas fram mer i olika instanser och diskuteras på ett bredare plan. Genom utbildning

får man mer kunskap om vilka resurser som finns tillgängliga i samhället och man har lättare att gå vidare med kvinnans problematik. Om det finns en kunskap om att det förekommer så kan man även tro på att man stöter på dessa kvinnor och då kan man identifiera trauman lättare. Utbildning för dem som möter dessa kvinnor i yrkeslivet är en aspekt, men detta är även någonting som måste ske allmänt, att samhället i stort ser att det finns och uppmärksammar problemet för att det ska kunna bli en riktig förändring. Det måste ske attitydförändringar och förändringar i normen generellt när det gäller våldtäkt och kanske även i förhållande till synen på kultur och invandring.

Mer stöd och samarbete är en annan fråga som skulle förbättras i förhållande till arbetet med den här gruppen kvinnor. Mer samarbete ger en bättre helhetssyn och kan hjälpa kvinnorna på ett bättre sätt. Exempelvis får man mer kunskaper om de andras verksamhetsområden, vilket gör att man bättre vet hur man går vidare i frågan. En respondent menar att kvinnorna måste våga prata om detta och inte skämmas, vilket kan ske genom stöttning och att det finns en bra tillgång till hjälp att söka. Det behöver finnas fler instanser som tar upp frågan och att detta arbete förbättras. Det kan även behövas en specialisering inom vissa arbeten, exempelvis handläggning, där man har någon som är inriktad mot gruppen kvinnor som kommer till Sverige, som har blivit utsatta för våldtäkt. Detta för att kunna skaffa sig mer erfarenhet och kunna rikta in sig på just det som behövs för att exempelvis samverkan ska fungera bra kring den gruppen. En respondent säger även att det kan behövas ideella komplement, exempelvis en kvinnogrupp som kan stödja och som är inriktad specifikt på dessa frågor.

7. Diskussion

7.1 Resultatdiskussion

Under den analys som skett och som har presenterats tidigare under resultatdelen, så har flera kategorier och teman förts fram. På ett övergripande plan så kan det urskiljas två linjer att diskutera resultatet efter. Dels på individnivå och det personliga mötet mellan klient och personal, och dels på en samhällsnivå och en strukturell syn på våldtäkt. Här diskuteras resultatet utifrån teoretiska infallsvinklar såväl som tidigare forskning.

7.1.1 Strukturell nivå

Generellt har jag kunnat se under studien att respondenterna i flera fall har olika förhållanden till frågor, och att detta ofta kan härledas till deras arbetsområden och erfarenheter som har skapats därifrån. På det viset skapas även olika förståelse för vad kvinnorna behöver för slags hjälp och bästa lösningen på de problem som finns. Med Frasers (2003) ordalydelser i utformandet av sin kritiska teori, så kan vi se att det i viss mån byggs upp olika ”för-att”-relationer i de olika yrkesområdena, då medlen för tolkning skiljer sig åt. Diskursen om behovstillfredsställelse är alltid kontextuell och kampen om att vinna rätten att definiera behovet står mellan olika konkurrerande diskurser och den rådande (Fraser 2003). Med detta som utgångspunkt så blir det intressant att diskutera hur den förhärskande diskursen kring kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer ser ut. Vad som har framkommit är att ämnet är någonting som man hör väldigt lite om och som inte ofta diskuteras. För att ett behov ska kunna etableras som en politisk fråga och vinna legitimitet krävs det att den kampen förs mellan återprivatiserande diskurser och oppositionella sådana, som uppmärksammar frågan (Fraser 2003). Om denna kamp i dagsläget finns kan ställas frågande, då denna grupp kvinnor inte verkar finnas som en egen definierad grupp i välfärdssystemet. Det finns inte planer eller program för hur frågan ska skötas, ingen ansvarsfördelning och få vidareutbildningar i ämnet. Istället sätts kvinnorna i förhållande till andra, närliggande diskursgrupper, så som trauma, sexuella övergrepp och flyktingar. En slutsats jag kan dra efter min undersökning är att det inte finns många platser med en specialkunskap kring denna grupp kvinnor, vilket överensstämmer med tidigare överblick på området (se Bergh Johannesson et al. 2005). Vid våldtäkt generellt så påpekas vikten av ett bra bemötande och likvärdig vård oavsett vart i landet man vänder sig (Öberg et al. 2010). Detta kan inte sägas vara fallet, på en övergripande

nivå, med kvinnor som kommer till Sverige med en våldtäktsproblematik bakom sig. Sett ur detta perspektiv blir kvinnor som har blivit våldtagna i krigssituationer en politisk icke-fråga som man, med Frasers (2003) terminologi, kan hänvisa till den privata sfären i samhället. Det här är delvis även en distinktion som framkommer i respondenternas berättelser, där man framhåller vikten av stöttning från familjen, nätverk och separata kvinnoorganisationer. Samtidigt är det detta, med en kvinnoorganisation, som de rwandiska kvinnorna i Zraly och Nyirazinyoyes (2010) studie påpekar har varit en viktig del av deras motståndsstrategier. Frågan ligger kanske då i hur dessa organisationer organiseras och var finansieringen kommer ifrån.

Vad som därmed blir intressant är de diskurser som för tillfället dominerar frågan kring kvinnor våldtagna i krigssituationer. Närliggande och allmänna, så väl som speciella, diskurser och normer om våldtäkt, sexualitet och kultur träder istället, utifrån min analys, in på scenen vid tolkningen om kvinnornas behov. Uppdelningen i speciella och allmänna diskurser vill jag göra för att visa på den kontextuella skillnaden som kan finnas vid ett sätt att tänka och tala vid en arbetsplats, som delar, men kanske ändå i viss mån skiljer sig från, ett allmänt sätt att tänka och tala i frågan. Speciella diskurser kan här exempelvis handla om hur man ser på traumat eller vilka liknelser man gör till andra former av övergrepp. Allmänna diskurser företräder en mer allmängiltig, dominerande syn på exempelvis sexualitet och hur den ska konstrueras. Heterosexualiteten ligger som en självklarhet i talet om sexualitet i undersökningen och svårigheter i mötet problematiseras utifrån den världsbilden. Sett ur detta perspektiv medför det inte några konstigheter att fokus främst, när det kommer till sexualitet, ligger på familj och framtida relationer till män. Det kan ses som att det sker en växelverkan mellan olika former av diskurser som avspeglar sig i förhållningssättet i det individuella mötet med klienterna. Här är det i så fall kanske inte specialiserade diskurser som har utformats, utan allmänna som tar överhand.

För att komma tillbaka till de behovsdiskurser som Fraser (2003) tar upp, så kan det ses som väldigt svårt att se eller skapa nya sådana, när ämnet beskrivs som tabubelagt. Detta både från samhällets sida såväl som det professionella. Det som framförts i resultatet är att ytterligare en aspekt kan lyftas fram, den kulturella aspekten, som syftar på den tolkning som återfinns att det finns särskiljande förhållanden vad gäller dessa frågor, som bygger på en kulturell förståelse hos klienterna. Då det kan debatteras om frågan kan ses som ett förrymt behov som har inträtt i den sociala sfären och därför kan vara på väg att få ett eget politiskt legitimt behovstillfredsställelse (jmf Fraser 2003), så är frågan vad som behöver göras för att detta ska

hända. Oppositionella diskurser verkar inte ha lyckats med detta ännu. Hos respondenterna, i synen på framtiden och förbättringar på området, verkar det dock finnas en vilja att kämpa för att behovet ska legitimeras. Flera talar om en ökad kunskap och att steget måste tas genom utbildning och utmaningar utav de normer som finns idag. En konkret förändring om detta skulle ske och behovet skulle tillfredsställas, ser jag är det som en respondent talade om när det gäller specialiseringar och en handläggartjänst inriktad på dessa ärenden. En sådan politisk förändring skulle kunna innebära att behovet har gått igenom de tre stadierna för att det ska kunna etableras som en politisk fråga och därtill även får finansiella medel tilldelat sig från staten.

Vilka är då konsekvenserna av att samhället ser detta som ett icke-behov? Nancy Fraser (2003) skriver att det blir någonting givet och oproblematiskt, det fördelas inga resurser och det finns inget stöd i samhället. Med andra ord så kan kvinnorna mycket väl vara kvar i sitt trauma, med konsekvenser för både nära och samhället. Som en respondent påpekade så tjänar man på att ta upp frågan så tidigt som möjligt, för att kunna sätta in resurser snabbt och minska de kostnader som blir av senare och kanske fler och kostsammare insatser. Det finns ingen tydlig gång för hur dessa frågor ska behandlas, vilket skapar osäkerhet, och psykisk ohälsa och dess orsaker upptäcks kanske inte alltid. Ser jag till de berättelser som respondenterna har delat med sig av, handlar det om stora trauman som ger flera konsekvenser i kvinnornas liv. Utan tillräcklig hjälp kan jag tänka mig att det leder till mer stigmatisering, utanförskap och att resurser istället för att verka för framåtsiktande hjälp utgår i form av bidrag.

7.1.2 Individuell nivå

Respondenterna lyfter fram sammanhanget för mötet som äger rum, och att man måste känna in situationen när frågan ska ställas. Kontexten är viktig för att få en förståelse för den kommunikation som förs och för att kunna tolka interaktionen mellan två människor enligt kommunikationsteorin (Schjødt & Egeland 1994). I studien har det blivit tydligt att för att frågan ska ställas så ska det helst finnas en tydlig inblick i problematiken och att man vet om, eller starkt misstänker, att det förekommit våldtäkt. Det eftersträvas alltså en stor inblick i den möjliga kontexten för att det ska kännas bra att ställa frågan. Samtidigt finns det en motsatt tendens, där frågan ställs direkt, eller kommer upp till diskussion fortare, då flera respondenter berättar att de får vetskap om övergrepp från andra instanser. Tidigare litteratur

påpekar vikten av att frågan ställs och att det finns en aktiv hållning gentemot ämnet (NCK 2010; RFSU 2005). Någon måste alltså vara den som tar tag i frågan, så även här. Vad är då skillnaden i möten där frågan ställs och inte ställs direkt? Trygghet är någonting som nämns återkommande, men frågan kan ställas, vem i mötet som behöver den tryggheten mest.

Flera respondenter tar upp att man som behandlare eller personal som träffar dessa kvinnor måste vara medveten om vad som ligger hos en själv, då det kan finnas förutfattade meningar, rädsla eller en föreställning om att det är jobbigt som hindrar en att ställa frågan. Jag tolkar detta som en viktig aspekt i de metabudskap som hela tiden tillför någonting till interaktionen (jmf Schjødt & Egeland 1994). Det vill säga, om det finns osäkerhet eller oro hos behandlaren om hur man ska ta upp frågan, eller att man vill undvika ämnet, så avspeglar det sig i de omedvetna icke-verbala uttryck som är med och formar situationen. Då allt är kommunikation, så säger även det vi inte säger någonting om ämnet. Frågan är hur detta i sådana fall uppfattas av klienten?

Föreställningar om att ämnet är tabu kan mycket väl förstärkas om det upplevs som att det finns en motvilja att närma sig ämnet. Likväl måste man se kommunikationen från det andra perspektivet och fundera vad personalen läser av i klienten när man börjar närma sig dessa frågor. Likaså kan här föreställningar om ämnets svårighet göra att frågan inte ställs. Att det är nödvändigt med flera möten och att det förväntas ta lång tid kan därmed vara en form av självuppfyllande profetia. Då man pratar om tabu i intervjuerna och att ämnet är någonting som det inte pratas om i samhället, så är det inte konstigt om delar av detta följer med in i samtalet. Kulturen medför en viss form av förståelse och viss kontext till interaktionen som kan skapa skillnader i kommunikationen och grundförståelsen för kommunikation (jmf Schjødt & Egeland 1994). Kulturella aspekter kan därmed mycket väl vara en bidragande del till hur mötet utvecklas. Detta blev även tydligt i Hultsjö och Hjelms (2006) undersökning att behandling av exempelvis psykisk ohälsa kan påverkas av kulturella uppfattningar. Likaså uppgavs kulturella skillnader bli tydliga i kommunikationen mellan personal och vårdtagaren, vilket uppfattades skapa problem. Att, som respondenterna var inne på behövdes förbättras, ha mer utbildning kring dessa frågor kan vara ett sätt att delvis lösa detta. Genom att skapa en förståelse hos personalen vilka upplevda problem som kan föreligga, kan problemen också motverkas. Flera tidigare studier påpekar vikten av att det finns en kompetens för att ta hand om offren och erbjuda råd och stöd (Gehrman & Riquelme 2010; Hynes & Cardozo 2000). Vidare är utbildning för personalen en del av de rekommendationer som tas upp i NCK

(2010), för när det ger bäst resultat att fråga patienten om eventuella övergrepp. Även här poängteras utbildning som ett sätt att öka kompetensen så att personalen är förberedd.

När ämnet om våldtäkt väl är uppe så poängteras vikten av att finnas där för klienten, ta sig ordentlig tid och se det individuella i just det mötet. Att förstå traumats privata innebörd framförs som viktigt i flera studier, då det påverkar bemötandet och behandlingen (RFSU 2005; Bergh Johannesson et al. 2005; NCK 2010). Vikten av att bemöta kvinnan med empati tas upp i tidigare studier (Öberg et al. 2010). Att visa att man bryr sig och har empati med klientens berättelse ses av respondenterna som viktigt i mötet, och blir både viktiga budskap och metabudskap, om man har ett kongruent förhållningssätt (jmf Schjødt & Egeland 1994). I dagens läge kan ett kongruent förhållningssätt bli svårt, då samverkan, ansvarsfördelning och uppmärksamheten generellt till gruppen kvinnor våldtagna i krigssituationer kan ses som bristfällig.

Hur och när frågan ska ställas av personalen, rutiner för detta, ett standardiserat förfaringsätt, en tydlig ansvarsfördelning, att det finns resurser i samhället, en samverkan mellan olika aktörer och utbildning i frågorna är det som NCK (2010) framför behövs för att ge störst framgång när en patient tillfrågas om övergrepp. Det är med andra ord flera punkter under detta som inte återfinns i organisationerna i dagsläget. Här blir det som flera intervjuade tar upp, att det måste märkas att det är ett prioriterat område och ämne, viktigt. Detta för att ens handlingarna (att det finns en tydlig gång, att man kan remittera vidare och göra någonting åt saken) ska vara i överensstämmelse med den vikt man lägger vid det verbalt. En förändring på dessa områden, möjligtvis utarbetande av en nationell plan för frågan, kan jag därmed se som fundamentalt för att arbetet med dessa kvinnor ska fungera på ett bättre sätt.

I slutändan måste man se att hur vi talar har en normativ inverkan på samtalet och mötet med klienterna. Dessa relationer är komplementära i sin uppbyggnad, där personalen har en maktposition gentemot klienten med uppgiften att lära (Schjødt & Egeland 1994). Denna relation är någonting som i sammanhanget är erkänd. En högre position skulle jag vilja säga, medför därmed även ett ansvar för vilken riktning samtalet går och att det kanske är nödvändigt att ha en öppen metakommunikation för att kunna ta upp de frågor som uppfattas som viktiga.

7.2 Metoddiskussion

I denna del diskuteras de metodologiska val jag har gjort, vilka konsekvenser det har fått för resultatet och även vilka resultat andra metodologiska ståndpunkter hade kunnat frambringa.

Studien har genomförts genom intervjuer, vilket jag anser gett mig svar på mina frågeställningar och ett bra material att arbeta utifrån. Att träffa respondenterna en och en, och inte använda exempelvis fokusgruppintervjuer, kan jag se i efterhand har varit bra, då respondenterna har kommit från olika organisationer och olika platser i landet. Det hade förenklats om samtliga respondenter kommit från samma organisation. Att så inte är fallet kan jag se kan knytas samman med vilken tid som förfogats över och urvalsprocessen. Med ett ämne som är begränsat till så få specialinriktade organisationer så hade urvalsprocessen och kontakt med eventuella respondenter behövt börja mycket tidigare. Frågan är om resultatet blivit annorlunda med en annan metod. Detta betvivlar jag, då jag trots allt har sett stora likheter i de olika intervjuades berättelser, även om olika aspekter påverkas, så som detaljrikedomen. Det hade dock varit intressant att, exempelvis, genomföra gruppintervjuer på de olika organisationerna för att se hur man tillsammans talar om och ser på gruppen kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer på arbetsplatsen. Inblicken hade då kunnat bli mer kontextuell. Samtidigt hindrar min frågeställning användandet av vissa former av metod. Deltagande observation och mer etnologiskt inriktad metod hade inte, anser jag, varit genomförbart, då detta hade involverat stora etiska problem i förhållande till att jag skulle vara med i mötet med kvinnorna.

I mitt resultat har jag inte tagit hänsyn till några aspekter som kan ha att göra med respondenternas kön eller genus. Jag har haft både kvinnliga och manliga respondenter, men alltså valt att inte låta deras kön och upplevelser som kan ha färgats av detta, påverka i intervjufrågor eller resultat. Inte heller har kön varit en faktor i urvalet. Ett tydligare fokus på könsaspekter i förhållande till mötet med kvinnorna tror jag hade tagit fram andra aspekter, men när det gäller, exempelvis, hur man närmar sig frågan, så tror jag inte att det hade förekommit någon skillnad.

Som jag skriver i tillvägagångssätt, så var tid en av de största anledningarna till det slutgiltiga antalet respondenter. Jag tror att mer, och ny, information hade kunnat inhämtas vid fler intervjuer och speciellt fler organisationer. Dock tror jag inte att antalet respondenter i undersökningen har medfört någon brist i underlaget, eller att resultatet skulle blivit dramatiskt annorlunda vid ytterligare respondenter.

7.3 Framtida forskning

Intervjuer med yrkesverksamma som möter kvinnor som blivit våldtagna i krigssituationer är en relativt öppen kategori. Här hade ytterligare undersökningar kunnat göras med respondenter från fler arbetsplatser i samhället för att få en större översyn. Flera respondenter har tagit upp samverkan och utbildning kring ämnet, och det skulle kunna vara givande med vidare studier kring detta. Likaså har jag i min studie valt att inte se till respondenternas upplevelser av mötet utifrån kön, vilket kunde vara intressant att studera för att få en inblick i om det föreligger några skillnader i synen på mötet utifrån den aspekten.

Studier om kvinnornas upplevelser och syn på omhändertagandet skulle vara givande att genomföra, likaså att se på arbetet med män som blivit utsatta för våldtäkt i krigssituationer. Jag är övertygad om att vidare forskning behövs på dessa områden för att få en ökad kunskap om hur dessa grupper ska bemötas och vilka krav de har på vården och det sociala arbetet.

Slutligen finns det flera närliggande områden, som jag fått uppmärksammat under studiens gång, som rör genus och migration. Där det skulle vara nyttigt med mer forskning om exempelvis anknytningsinvandring och problematik däromkring av misshandel och utnyttjande.

Referenser

A – D

Andersson, Ulrika, 2001. Det gränslöst feminina. Kvinnliga kroppar och sexualiteter i rättslig hantering av våldtäkt, i Lövkrona, Inger (red.): *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Tyskland: Nordic Academic Press, s. 168-187.

Beiser, Morton, 2003. Culture and psychiatry, or 'the tale of the hole and the cheese', *Canadian Journal of Psychiatry*, vol 48, nr 3, s. 143-144.

Bergh Johannesson, Kerstin, Lundin, Tom & Michel, Per-Olof, 2005. Specialistteam för traumarelaterade störningar – en bristvara i Sverige, *Läkartidningen*, nr 47, vol 102, s. 3532-3536.

Brownmiller, Susan, 1975. *Against our will. Men, women and rape*. New York: Fawcett Books.

Bryman, Alan, 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. Spanien: Liber AB.

Bustos, Enrique, 1995. Trauma och flyktingskap i ett existentiellt och psykodynamiskt perspektiv, i Hjern, Anders (red.): *Diagnostik och behandling av traumatiserade flyktingar*. Lund: Studentlitteratur, s. 54-79.

Diesen, Christian & Diesen, Eva F, 2009. *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. Vällingby: Nordstedts Juridik AB.

Dimbleby, Richard & Burton, Graeme, 1999. *Kommunikation är mer än ord*. Sverige: Studentlitteratur.

E – H

Ekström, Simon, 2001. Last och lust i våldtäktsmål. Stockholm 1946-1950, i Lövkrona, Inger (red.): *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Tyskland: Nordic Academic Press, s. 145-167.

Fraser, Nancy, 2003. *Den radikala fantasin – mellan omfördelning och erkännande*. Uddevalla: Daidalos.

Gehrman, My & Riquelme, Fabiola, 2010. Behandlares erfarenhet av klienter som utsatts för sexuella övergrepp. Examensarbete 15 hp, Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap. Linnéuniversitetet.

Hartman, Jan, 2004. *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*. Polen: Studentlitteratur.

HRW, 2009. *Soldiers who rape, commanders who condone*. USA: Human Rights Watch. www.hrw.org/en/publications/reports?filter0=728&filter1=**ALL**, 2 mars 2011.

Hultsjö, Sally & Hjelm, Katarina, 2006. Mötet mellan vårdpersonal och patienter med utländsk bakgrund inom akutsjukvården i Sverige, i Hjelm, Katarina (red.): *Flervetenskapliga perspektiv i migrationsforskning. Årsbok 2006 från forskningsprofilen Arbetsmarknad, Migration och Etniska relationer(AMER) vid Växjö universitet*. Växjö: Växjö University Press, s. 15-31.

Hynes, Michelle & Cardozo, Barbara Lopez, 2000. Sexual violence against refugee women, *Journal of women's health & gender-based medicine*, vol 9, nr 8, s. 819-823.

Höglund, Anna T, 2001. *Krig och kön. Feministisk etik och den moraliska bedömningen av militärt våld*. Stockholm: Acta Universitatis Upsaliensis.

I – L

Johnsson-Latham, Gerd, 2010. Våldtäkt – ett globalt perspektiv, i NCK: *Antologi. Sju perspektiv på våldtäkt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, s. 31-42.

Kvale, Steinar, 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Danmark: Studentlitteratur.

Liliequist, Jonas, 2001. Mannens våld och välde inom äktenskapet. En studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början, i Lövkrona, Inger (red.): *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Tyskland: Nordic Academic Press, s. 88-123.

Lundin, Tom, 1995. Flyktingskap, tortyr och psykisk sjukdom, i Hjern, Anders (red.): *Diagnostik och behandling av traumatiserade flyktingar*. Lund: Studentlitteratur, s. 44-53.

M – P

MacKinnon, Catharine A, 1989. *Toward a feminist theory of the state*. USA: Harvard University Press.

Maedl, Anna, 2011. Rape as a weapon of war in the eastern DRC? The victims' perspective, *Human Rights Quarterly*, vol 33, s. 128-147.

May, Tim, 2001. *Social research – Issues, methods and process*. Glasgow: Open University Press.

Merriam, Sharan B, 1994. *Fallstudien som forskningsmetod*. Malmö: Studentlitteratur.

Millett, Kate, 1971. *Sexualpolitiken*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

NCK, 2010. *Handbok. Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp*. Västerås: Nationellt centrum för kvinnofrid.

[NE], 2011-05-15. Krig | Nationalencyklopedin: www.ne.se/krig

Nilsson, Gabriella, 2009. *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper.

NRK, 2003. *Råd för kvinnofrid till regeringen*.
www.nck.uu.se/Publikationer/Skrifter_fran_Nationellt_rad/, 5 mars 2011

Patel, Runa & Davidson, Bo, 2003. *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Sverige: Studentlitteratur.

Q – T

[RFSU] Hedlund, Eva & Göthberg, Marianne, 2006. *Våldtagen. En handbok i att möta utsatta kvinnor*. Skarpnäck: RFSU.

Rädda Barnen, 1998. *Barn i krig och på flykt*.

shop.rb.se/Section/Section.aspx?SectionId=3785&MenuId=3722, 23 april 2011.

SCB, 2011. *Befolkningsutveckling; födda, döda, in- och utvandring, gifta, skilda 1749 - 2010*.

Statistiska centralbyrån: www.scb.se/Pages/TableAndChart____26046.aspx, 1 april 2011.

Schjødt, Borrik & Egeland, Thor Aage, 1994. *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Smith, Ellie & Boyles, Jude, 2009. *Justice denied: The experience of 100 torture surviving women of seeking justice and rehabilitation*. United Kingdom: Medical Foundation for the care of victims of torture. justice-denied.torturecare.org.uk/

U – Z

UN, 2000. *Security Council Resolution 1325*. womenwarpeace.org/, 20 april 2011.

UN, 2008. *Security Council Resolution 1820*. womenwarpeace.org/, 29 april 2011.

UNHCR, 2010. *Statistical Yearbook 2009 - Chapter IV: Asylum and Refugee Status Determination*.

UNHCR – Search: [www.unhcr.org/cgi-](http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&query=statistical+yearbook+2009&x=0&y=0)

[bin/texis/vtx/search?page=search&query=statistical+yearbook+2009&x=0&y=0](http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&query=statistical+yearbook+2009&x=0&y=0), 25 April 2011

UNIFEM, 2007. *Violence against women - facts and figures*. UNIFEM:

www.unifem.org/attachments/gender_issues/violence_against_women/facts_figures_violence_against_women_2007.pdf, 2 mars 2011.

Vetenskapsrådet, 2002. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Zraly, Maggie & Nyirazinyoye, Laetitia, 2010. Don't let the suffering make you fade away: An ethnographic study of resilience among survivors of genocide-rape in southern Rwanda, *Social science & Medicine*, 70, s. 1656-1664.

Å – Ö

Öberg, Mariella, Lucas, Steven & Heimer, Gun, 2010. Brottet som urholkar hälsan. Sexuella övergrepp som orsak till fysiskt och psykiskt lidande, i NCK: *Antologi. Sju perspektiv på våldtäkt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, s. 66-83.

Bilagor

Bilaga 1

Informationsbrev

Hej!

Mitt namn är Helena Smith och jag går sjätte terminen på Socionomprogrammet på Högskolan Kristianstad. Detta innebär att jag denna termin kommer arbeta med min C-uppsats, med uppgift att genomföra en vetenskaplig studie inom ramen för socialt arbete. Syftet med min studie är att se till hur behandlingspersonal och yrkesverksamma som möter denna grupp, ser på arbetet med kvinnor som kommer till Sverige, utsatta för sexuella övergrepp under krigs- och konfliktsituationer.

Som en del i studien och som grund för min analys kommer jag behöva genomföra intervjuer med personal som har erfarenhet av mitt undersökningsområde. Fokus kommer att ligga på mötet mellan klient och yrkesverksamma.

I sammanhanget är det vissa forskningsetiska principer som jag kommer att följa, samt övrig information som är viktig att känna till:

- Din medverkan är frivillig och du kan när som helst välja att avsluta din medverkan eller avstå från att svara på en fråga under intervjun.
- All information om dig som respondent och det som framkommer i intervjun kommer att behandlas konfidentiellt: ingen information kommer föras vidare till någon obehörig, kommer att förvaras säkert och personliga kännetecken kommer att avidentifieras.
- Intervjun kommer att spelas in och transkriberas utav mig, detta kommer sedan förstöras efter godkänd examination.
- Intervjun beräknas ta ca 1 – 1,5 timme i anspråk.

Jag hoppas att detta är frågor som du finner intressanta och kan tänka dig att medverka i intervjun. Återkom gärna om du kan tänka dig att medverka, samt om du har några frågor eller någonting är oklart. För de som beslutar att medverka kommer ett samtyckesformulär framställas där detaljerna för undersökningen specificeras.

Du kan nå mig på mailadress: [REDACTED] eller telefonnummer: [REDACTED]
[REDACTED]

Med vänliga hälsningar,

Helena Smith

Bilaga 2

Intervjuguide

BESKRIVANDE

- Stöter du på den här målgruppen ofta?
- Är det något man frågar efter ofta i första möten?
- Hur stor del av dina klienter skulle du säga ha varit med om detta?
- Hur upplever du mötet med kvinnorna som kommer hit?
- Kan du beskriva behandlingen?
- Har ni en speciellt behandlingsprogram för detta?

EXEMPEL PERSONER

- Kan du berätta om någon person som kommit till dig?
- Finns det några generella problem som du uppfattar det? (påverkan från resten av samhället)
- Hur närmar du/ni er frågan om våldtäkt eller sexuellt våld i mötet med personer som ni misstänker har blivit utsatta?

BEHANDLING/EXEMPEL

- Vad är ett bra möte? Kan du beskriva det?
- Kan du beskriva ett dåligt möte?
- Ser du några återkommande problem eller faktorer som leder till ett dåligt möte?
- Hur hanteras problemen?
- Vad är målet med behandlingen?
- Hur ser en lyckad behandling ut?
- Vad anser du är viktigt att ta upp i en sådan behandling?
- Hur hanterar man de jobbiga berättelserna?
- Vilka frågor tas upp som viktiga av dig och/ eller klienten? Exempel?
- Talar ni om sexualitet i mötena med dessa kvinnor?
- Vad tror du skulle behövas för att man rutinmässigt ska ställa frågan?

REKOMMENDATIONER

- Hur ser du på stödet från samhället sida? Finns det något?
- Finns det ett samarbete med andra institutioner, organisationer eller personer? Hur ser det ut?
- Vilken är din uppfattning om synen på våldtäkt? Vad hade behövt ändras?
- Hur tycker man ska göra för att bli bättre på detta?
- Vad är dina rekommendationer för personer som möter dessa kvinnor i sitt arbete?
- Är det viktigt att få fram dessa berättelser?

Bilaga 3

Intervjuguide 2

BESKRIVANDE

Stöter du på den här målgruppen ofta?

Hur vanligt tror du att det är att dina klienter varit med om detta?

I de fall du misstänker att det kan ligga en sådan problematik bakom – ställer du frågan om sexuella övergrepp? Hur upplever du det mötet? / Varför inte? Skulle du kunna ställa frågan?

Vet du hur dina kollegor agerar i frågan?

Vilka ämnen brukar du ta upp? Hur ser ett vanligt samtal ut? Vad är syftet med detta? Vilka problem kan finnas?

Får du in andra våldtäktsfall? Kan du berätta lite kort hur du arbetar med dessa?

UTFORSKANDE

Kan du berätta om någon person som du har mött där denna problematik har funnits eller där du har misstänkt det?

Hur tror du att du skulle reagera på ett sådant möte?

Hur närmar ni er frågor om sexualitet? Om eventuella övergrepp?

Har ni en ansvarsfördelning kring vem som ska ställa dessa frågorna och när de ska ställas?

Finns det en kontakt med de som jobbar med behandling och samtal med dessa kvinnor?

Har ni någon utbildning eller diskussion om dessa frågor?

Vilken är din uppfattning om synen på våldtäkt? Samhälle, organisationen, kvinnorna. Påverkar detta mötet?

FRAMÅTBlickANDE

Kan du beskriva vad du tror du skulle behöva för att känna dig bekväm med att ställa frågan?

Finns det några generella problem som du uppfattar det, när det gäller att ha en helhetssyn i dessa frågor? (påverkan från resten av samhället) Hur kan man undkomma/ ändra dessa?

Är det relevant att ställa frågan om sexuella övergrepp till de kvinnor som kommer?

Är det viktigt att det finns specialiserade enheter inom den offentliga sjukvården, eller hur ska frågan lösas?

Bilaga 4

Samtyckesbrev

Informerat samtycke

Du har tackat ja till att delta som respondent i min C-uppsats, som förväntas bli färdig till juni 2011.

Mitt namn är Helena Smith och jag går sjätte terminen på Socionomprogrammet på Högskolan Kristianstad. Detta innebär att jag denna termin kommer arbeta med min C-uppsats, med uppgift att genomföra en vetenskaplig studie inom ramen för socialt arbete.

Syftet med min studie är att se till hur behandlingspersonal och yrkesverksamma som möter gruppen, ser på arbetet och mötet med kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt i krigs- och konfliktsituationer. Syftet är även att skapa en kunskap för berörda yrkesverksamma som möter dessa kvinnor, så att det finns en möjlighet för ett bemötande som stärker kvinnor utsatta för våldtäkt i krigssituationer oavsett deras kontakt med sociala myndigheter eller organisationer. Studien hoppas ge en överblick över erfarenheter hos de intervjuade både av att ställa frågan och att inte ställa frågan om eventuella övergrepp.

Med dig som respondent genomför jag en intervju, som kommer disponera cirka en till en och en halv timme. Intervjun kommer att spelas in, och sedan skrivas av, transkriberas, av mig. Din medverkan är frivillig och du kan när som helst avbryta din medverkan eller välja att låta bli att svara på någon fråga. Om du skulle önska dra dig ur helt och hållet som medverkande i studien, ska detta göras senast en vecka innan anmälan utav uppsatsen, det vill säga **senast den 20 maj**. Efter godkännande av studie kan du som respondent ta del av den färdiga studien. Studien kommer även att publiceras på webbsidan Diva, <http://hkr.diva-portal.org/smash/search.jsf> och vid önskemål kan den färdiga uppsatsen eller ett sammandrag av denna att skickas till dig. All information om dig som respondent och det som framkommer i intervjun kommer att behandlas konfidentiellt: ingen personlig information kommer föras vidare till någon obehörig, materialet kommer att förvaras säkert, personliga kännetecken kommer att avidentifieras och materialet kommer att kodas. Efter godkänd studie kommer insamlat material att förstöras. Sammantaget kommer jag under arbetets gång att följa de fyra etiska grundkraven kring forskning.

För ytterligare information och synpunkter kan kontakt tas med handledare för studien:

Pernilla Franklin XXXXXXXXXX

Tack för din medverkan!

Jag har tagit del av ovanstående information och samtycker till dess innehåll;

Underskrift Datum/ort

Namnförtydligande